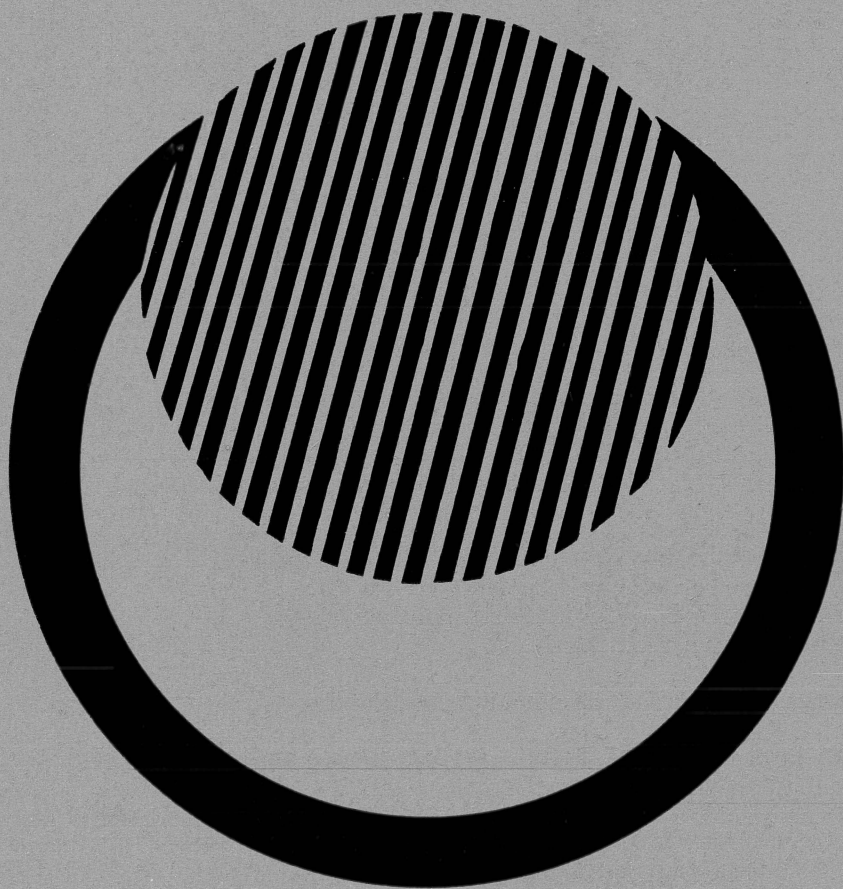

Katsaus

KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU

5•1976

• KULTTUURI • POLITIIKKA • TALOUS •

KATSAUS

Julkaisija: Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimittajat:

Raimo Ruottu (päätoimittaja), Käppöstie

03100 Nummela, puhelin 913-22870

Osmo Jokinen (toimitussihteeri), Hakaniemenkatu 3 A 32,

00530 Helsinki 53, puhelin 713 212

Toimitusneuvosto: kannatusyhdistyksen johtokunta

Tilaushinnat 1976:

25 mk / vuosikerta

13 mk / puoli vuotta

Maksun voi suorittaa postisiirtotilille 71556-0.

Irtonumeroita à 5 mk myy Suomalainen kirjakauppa, Porthanin paperikauppa ja Kirjavintti Helsingissä.

Osoitteen muutokset:

Marja Vinberg,

Ruukinlahdentie 2 A 3,

00200 Helsinki 20, puhelin 90-678 118

Kuusi numeroa vuodessa

Neljäs vuosikerta

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Perustettu 1968

Osoite: Rudolf Steiner -koulu, Lehtikuusentie 6, 00270 Helsinki 27

Puhelin 410 141 (maanantaisin ja tiistaisin klo 17—18.30)

Sihteerit: Martti Tuomola (vt. pääsihteeri), puhelin 408 560,

Risto Suurla (taidesihteeri)

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 10 mk/vuosi postisiirtotilille 168371-4.

Johtokunta: pj. Reijo Wilenius

jäsenet: Aulis Aarnio, Inkeri Airola, Ilkka-Christian Björklund, Pentti Malaska, Antti-Veikko Perheentupa (vpj.), Ville Repo, Eila Sandborg, Martti Tuomola

Sihteeri: Merja-Riitta Virtanen, Ruukinlahdentie 2 A 3.

00200 Helsinki 20, puhelin 90-678 118

Martti Lindqvist

OMAEHTOINEN IHMINEN

Eräs näkökulma yhteiskuntapolitiikan tavoitekriisiin

Hyvin monet — itseäni unohtamatta — ovat viime vuosina pyrkineet osoittamaan mm. erillisten talous- ja sosiaalitalastojen avulla, että yhteiskuntapolitiikkamme (erityisesti talous- ja sosiaalipolitiikkamme) ovat ajautumassa syvenevään kriisiin. On tärkeää säilyttää tarkastelun konkreettisuus ja realismi, koska ratkaisujenkin on oltava konkreettisia ja realistisia. Toisaalta tarvitaan kuitenkin myös periaatteellisia malleja, näkyjä ja kokeiluja, jotka voisivat avata tien tulevaisuuteen edessämme hämmästyttävästä umpikujasta. Tätä näkökulmaa pyrin esityksessäni valottamaan käsittelemällä yhteiskunnan perustehtäviä, yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta, tämän hetken yhteiskuntapolitiikan ydinkysymyksiä, yhteiskunnallisen toiminnan takana olevia olettamuksia ihmisestä sekä mahdollista ”yhteistä nimittäjää” tarvittaville uudistumalleille.

Sanottakoon heti alkuun, ettei systeemin kieltäminen anarkistien tapaan ole mielestäni hedelmällinen tapa vaikuttaa tulevaisuuteen. Syvän uudistusliikkeen on lähdeittävä itse järjestelmän sisältä. Tosin se ilmeisesti lähtee jostain etäältä systeemin reuna-alueilta — ei suinkaan sen nykyisistä voimakeskuksista.

Yhteiskunnan perustehtävät

Lähes jokainen ideologia ja aatesuunta on on luonut oman teorian yhteiskunnasta. Käytännöllisesti katsoen kaikki myöntävät, että ihminen on yhteiskunnallinen olento, ”poliittinen eläin”. Sen sijaan varsin suuri erimielisyys vallitsee siitä, mitkä ovat poliittisen yhteisön (valtion) perusfunktiot. Mikäli jätämme sivuun valtion ”ulkoiset”, kansainväliset tehtävät, poliittisella yhteisöllä on mielestäni kaikkina aikoina ja kaikissa paikoissa kaksi perustehtävää:

1. oikeudenmukaisuuden toteuttaminen etujen, mahdollisuuksien, velvoitteiden ja voimavarojen jakamisessa
2. ihmisyyden kehittymismahdollisuuksien vaaliminen

Oikeudenmukaisuuden vaatimus nousee toisaalta menneen, nykyisen ja tulevan niukuuden tosiasiaista, toisaalta taas vakaumuksesta, jonka mukaan kaikilla ihmisillä on yhtäläinen arvo. Oikeudenmukaisuus ei ole yksinkertainen asia, vaan siihen liittyy hyvin erilaisia näkökohtia. Yhteiskunnan velvollisuus on huolehtia, että sen jokaiselle jäsenelle jaetaan oikeudenmukaisesti aineellisia voimavaroja, asemaan ja ihmisarvoon liittyviä palkintoja, rangaistuksia, virikkeitä, mahdollisuuksia avoimiin ja lämpimiin ihmissuhteisiin jne.

Tällä hetkellä suurimmat uhat oikeudenmukaisuudelle ovat

- Kehittyvä ja monimutkaistuva teknologia johtaa vallan kasautumiseen.
- Useimmat vallankumoukset luovat absoluuttista vallankäyttöä.
- Taloudellinen ja tekninen kasvu ei sellaisenaan synnytä oikeudenmukaisuutta.
- Nyt elävä sukupolvi voi epäoikeudenmukaisesti riistää tulevien sukupolvien elin-
ehtoja.

Ihmisyydestä puolestaan voimme puhua vain likiarvoisesti sen vaihtelevuuden ja avoimuuden myöntäen. Millään yhteiskunnalla ei nähdäkseni ole mahdollisuutta eikä myöskään oikeutta luoda aukotonta ihmiskuvaa. Sen sijaan yhteiskunnan tehtävänä on luoda suotuisa miljöö ja tarjota erilaisia välineitä ihmisen kehitykselle. Ei ole suinkaan sattuma, että useiden maiden perustuslait alkavat julistuksella, missä todetaan ihmiselämän ja sen perustarpeiden olevan poliittisen yhteisön ensisijaisessa suojeluksessa.

Puhuminen ihmisyyden suojelemisesta poliittisen yhteisön toisena perustehtävänä sisältää luonnollisesti määrätyn mallin ihmisyydestä. Sen mukaan ihminen on olento, joka on matkalla. Hän on vasta tulossa identtiseksi oman itsensä kanssa. Riippuu suurelta osin miljööstä, saatavilla olevista virikkeistä ja ihmissuhteiden laadusta, miten esteettä tämä ihmisen matka kohti itseään voi tapahtua.

Yksilö ja yhteiskunta

Edellä esitetystä aukeaa dialektinen näkökulma ihmisen ja hänen poliittisen yhteisönsä vuorovaikutussuhteeseen. Toisaalta kysymys on tietystä aseveljeydestä, toistensa tukemisesta. Toisaalta yksilö ja hänen yhteisönsä ovat vihollisia. Yhteisö uhkaa yhdenmukaistavalla massiivisuudellaan ihmisen vapautta, ja yksilö puolestaan pyrkii itsekkäällä tavalla käyttämään yhteisöä hyväkseen.

Kristillisessä sosiaalifilosofiassa on kauan puhuttu ns. subsidiariteettiperiaatteesta. Vaikeasta nimestään huolimatta periaate on yksinkertainen. Sen mukaan yhteisöllä ei ole oikeutta kahmia tehtäviä alemmalta (yksilön/pienyhteisön) tasolta itselleen, mikäli tehtävät voidaan näillä alemmilla tasoilla hoitaa. Tätä periaatetta on valitettavasti käytetty antikommunismin ja kapitalistisen riiston verhoina. Kuitenkin aitona se sisältää oikean näkökulman yksilön ja hänen poliittisen yhteisönsä suhteeseen. Ihmistä on todella suojeltava hänen omia organisaatioitaan ja instituutioitaan vastaan.

Tältä pohjalta lähtevät ihmisoikeudet. Niiden mukaan luonnonoikeuden (luonnosta nousevan moraalisen järjestyksen) perusteella ihmisellä on perusoikeuksia, jotka on turvattava, vaikka ihminen käyttäisikin näitä oikeuksiaan oman yhteisönsä kritisoinniseen.

Tämän hetken ydinkysymykset

Edellä sanottu on ollut yleistystä — yhteisön ja yksilön problematiikan yleispätevää esittelyä. On kuitenkin kysyttävä, mitkä ovat juuri tänään, tämän hetken suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa meidän pääongelmamme. Väitän, että näitä ongelmia on kaksi:

1. Yhteiskuntamme säilyvyyteen kohdistuva uhka
2. Elämän laadullisen tason alhaisuus

Eräässä mielessä yhteiskunnan säilyvyyttä voidaan pitää minimivaatimuksena tulevaisuudelle, elämän laadun kohottamista puolestaan eräänlaisena maksimivaatimuksena. Toisinkin asian voi kuvitella. Yhteiskunnan säilyvyyden takaaminen määrittelee ne yleiset ehdot, mitkä elämän laadun on täytettävä. Sellainen pyrkimys elämän laadullisen tason kohottamiseen, joka asettaa elämän säilyvyyden uhanalaiseksi pitkällä aikavälillä, on tietysti vain näennäistä — ja siten hyvin vaarallista — parannusta.

Säilymään kykenevälle yhteiskunnalle voidaan esittää useita kriteereitä. Seuraavassa niistä vain muutamia:

- fyysisessä tuotannossa poistojen (esim. jätteiden ja kulutushyödykkeiden) käyttö syöttöinä (raaka-aineina)
- tuotannon aktiviteetin pitäminen melko alhaisena
- uudistumattomien luonnonvarojen käytännön pitäminen teknologian kehityksen määräämissä turvallisuusrajoissa
- vakaa väestömäärä
- kulutuksen määritely minimi- ja maksimitaso
- kulttuurinen vaihtelevuus kansakuntien välillä ja sisällä

Lyhyesti määriteltynä säilymään kykenevä yhteiskunta on sellainen, joka ei pitkälläkään aikavälillä uhkaa oman säilymisensä aineellista (erityisesti biologista), sosiaalista eikä henkistä pohjaa.

Entä sitten elämän laatu? Tiivistän tämän paljon keskustellun teeman perusolottuvuuksiinsa. Olennaista ei ole eteneminen mahdollisimman pitkälle itsensä toteuttamisessa ja elämän laadun nostamisessa. Tärkeintä on tasapainoinen, luonnollinen ja monipuolinen kehitys kaikilla perusolottuvuuksilla:

- aineellisella (omistaminen, vrt. Allardt)
- sosiaalisella (rakastaminen, »)
- henkisellä (oleminen, »)

Meidän omassa yhteisössämme yhteiskuntapolitiikan nykyistä kriisiä voidaan kuvata myös keinojen ja päämäärien väliseksi epäsuhtaksi. Samalla kun meillä on käytettävissämme yhä enemmän keinoja tavoitteittemme toteuttamiseksi, meillä on yhä vähemmän päämääriä ja ne ovat myös yhä sekasortoisempia.

On olemassa periaatteessa kolme tapaa yhteiskuntapolitiikan analysoimiseen ja uudista-

miseen. Niitä on viljeltävä rinnakkain ja si-
säkkäin. Ne ovat:

1. elämän laadun alhaisuuden osoittaminen (sosiaali- ja terveystilastot jne.)
2. yhä tarkentuvien, moniulotteisten suunnit-
telumallien rakentaminen elämän laadulle
(indikaattorimallit)
3. vaihtoehtoisten elämäntyylien ja rakentei-
den kehittäminen sekä kokeilu

Kristittynä odotan elämän laadulta ennen
kaikkea entistä selvempää syvyyssulottuvuutta
— nykyisen materialismin ja poliittis-ideolo-
gisen absolutismin suhteellistamista.

Ihmiskuva

Meidän yhteisömme kuva ihmisestä ei
näytä pitävältä ainakaan yhteiskuntapoliti-
ikan käytännön pohjalta tarkasteltuna.

- Ihmistä pidetään ominaisuuksiensa tai
rooliensa summana, vaikka hän on per-
soona ja sellaisenaan absoluuttinen, kor-
vaamaton arvo.
- Ihmistä pidetään hyödykkeiden ja palve-
lusten kuluttajana, vaikka hän on luo-
vuuttaan toteuttava tuottaja.
- Vain ihmisen fyysiseen integriteettiin kiin-
nitetään huomiota, vaikka hänen henki-
nen (psykkinen) koskemattomuutensa on
vähintään yhtä tärkeä.
- Ihmiseltä pyritään riistämään vastuu it-
sestään huolehtimisesta ja myöskin syyli-
syydestä, vaikka kaikki ihmisen kunnioit-
taminen ja arvostaminen lähtee hänen
pitämisestään vastuullisena olentona.
- Unohdetaan, että ihmisessä itsessään pii-
lee alituinen vaara tuhoavuuteen, itse-
kyyteen ja hajoamiseen. Usein ihmisen
teot ja ratkaisut ovat tässä mielessä kaksi-
merkityksisiä — sekä konstruktivisuuteen
että destruktiivisuuteen viittaavia.

Mitä me tästä opimme? Yhteisön on opit-
tava oikealla tavalla säätelemään ihmisen tu-
hoavuutta kehittämällä ennen kaikkea ihmi-
sen omia, luonnollisia itsesäätelymekanismeja.
Ihmisen itsensä on opittava vapaaehtoisesti
rajoittamaan omaa vapauttaan toisten hyväk-
si. Usein luopuminen on vapauden ylin aste.
Tie henkiseen kasvuun kulkee tavallisesti it-
seanalyysin ja itsetuntemuksen kautta.

Herkälle ja terveelle yhteiskuntapolitiikalle
on luonteenomaista, että se ottaa huomioon

ihmisen kaikenlaisen rajallisuuden, joka hei-
jastuu mm. kärsimyksessä, kuolemassa, syylli-
syydessä, ahdistuksessa, sairaudessa ja vam-
mautumisessa.

Ihmisellä on kolme perussuhdetta:

- suhde luonnolliseen elinympäristöön
(fyysisuus)
- suhde yhteisöön (sosiaalisuus)
- suhde omaan itseensä (henkisyys)

Jokaisella näistä suhteista on luonnolliset
rajansa, joita ei voi ylittää. Toisinaan myös
jokainen näistä suhteista uhkaa toisiansa. Yh-
teiskuntapolitiikan tavoitteena on näiden suh-
teiden kehittäminen siten, että ne entistä
enemmän tukisivat toisiaan ja peittäisivät
toisiaan — eivät suinkaan kilpailisi keske-
nään.

Yhteinen tehtävämme

Monet ovat hajonneet aikamme kriisiin,
koska he eivät ole löytäneet yhdistävää näkö-
kulmaa. Kuitenkin tällainen näkökulma on
olemassa. Se lähtee omaehtoisuudesta —
muutoksen ja kehityksen rakentamisesta omil-
le mahdollisuuksille, omille aineellisille, so-
siaalisille, poliittisille, kulttuurisille ja henki-
sille voimavaroille.

- Me tarvitsemme omaehtoisia kansakuntia
(suomalainen ratkaisu) ja omaehtoisia
yksilöitä.
- Me ymmärrämme omaehtoisuuden poh-
jalta, mikä voima sisältyy yksilöiden ja
kulttuurien (myös alakulttuurien) vaihte-
levuuteen.
- Me näemme omaehtoisuuden sellai-
sena, joka on tulossa identtiseksi itsensä
kanssa omia mahdollisuuksiaan yhä täy-
demmin hyödyntäen.
- Omaehtoisuus opettaa meitä puolusta-
maan jokaista yksilöä hänen omia organi-
saatioitaan vastaan. Me näemme, että
jokaisen ihmisen perusoikeus on, että hän
saa itse vastata itsestään.
- Me näemme, mikä voimallisuus kätkeytyy
ihmisen luonnollisiin pienyhteisöihin, jois-
sa löytyvät aineelliset, sosiaaliset ja henki-
set resurssit tasapainossa keskenään.

Omaehtoisuus on yksilön ja kansakunnan
oikeaa, aktiivista, iloista ja toiveikasta itse-
tuntoa. Ajopuusta on tullut tiedostava ihmi-
nen. □

Markku Nurmi

VIRHEELLISESTÄ INVESTOINTIPOLITIIKASTA TALouden TASAPAINOON

Suomessa investoitiin 1960—1973 enemmän kuin missään muussa pohjoismaassa tai Keski-Euroopan maassa. Esim. Englantiin verrattuna investoinnit olivat lähes kaksinkertaiset. Investoinnit ylittivät kotimaisen säästämisen, jolloin väistämättömänä seurauksena oli pääomien lainaustarve. Ulkomaisella rahalla peitettiin jopa 10 % investointitoiminnasta.

Suomen taloudellinen tilanne

Tältä pohjalta Suomen nykyinen taloudellinen tilanne ei näytä kovinkaan valoisalta. Sitä voidaan kuvata esim. seuraavasti:

— Ulkomainen velka on 22.000 Mmk eli 10.000 mk jokaista työntekijää kohti. Tämä luku on teollisuusmaiden korkeimpia. Velan hoitokulut lienevät 2.800 Mmk vuodessa.

— Kotimainen inflaatio on jo useamman vuoden ollut huomattavasti korkeampi kuin muissa OECD-maissa. Tänä vuonna Suomessa on yli 7 % korkeampi inflaatiovauhti kuin OECD-maissa keskimäärin.

— Investointitoiminta, erityisesti liitännäisinvestoinnit (energia, asuntotuotanto, hallintokoneisto), on ollut ylimitoitettua kansallisiin voimavaroihin nähden, mikä syö niukkoja pääomia ja nostaa hintatasoa. Taantuman seurauksena varsinaiset tuotannolliset investoinnit näyttävät kuitenkin nyt alentuvan voimakkaasti.

— Verorasituksen voimakas kasvu progressiivisen veroasteikon ja inflaation myötä heikentää työnteon mielekkyyttä, vähentää ahkeruutta ja tappaa yrittäjämieltä. Samalla tulonsiirtokoneistot paisuvat, byrokratisoituvat ja syövät omiin tarpeisiinsa yhä suuremman osan ns. hyvinvoinnista.

Tarkastelen seuraavassa lähemmin keskeisiä virheinvestointeja, niiden syitä ja eräitä uusia kehitysvaihtoehtoja.

Väestön sisäisen muuttoliikkeen seuraukset

Merkittävimpänä taustavoimana korkealle liitännäisinvestointitarpeelle oli Euroopan nopeimmaksi muodostunut rakennemuutos. Suomen kehitystä pyrittiin vauhdittamaan erityisesti Ruotsin mallin mukaan. Tavoitteeksi asetettiin mahdollisimman nopea taloudellinen kasvu ja tärkeimmäksi keinoksi nähtiin maa- ja metsätaloudessa työskentelevän väestön siirtäminen "tuottavampaan työhön" teollisuuden, palveluelinkeinon ja hallinnon pariin. Työvoiman liikkuvuuden lisäys oli eräs 60-luvun iskusanoista. Niinpä maatalouden työntekijämäärä putosi 1950—75 noin 534.000:lla, eli lähes saman verran kuin nykyisin on teollisuuden kokonaistyövoiman määrä.

Sisäisen muuttoliikkeen seurauksena liitännäisinvestointien kysyntä lisääntyi voimakkaasti. Erityisen selvästi tämä näkyi Suur-Helsingin alueella, joka joutui ottamaan vastaan pääosan maan sisäisestä muuttoliikkeestä. Tämä vaati suuria investointeja asuntotuotantoon, työpaikkoihin, kouluihin, moottoriteihin ja kunnallistekniikkaan. Esim. asuntotuotanto suuntautui yksipuolisesti kaukana keskustasta sijaitsevaan kerrostalovaltaiseen aluerakentamiseen. Rakennuskieltojen johdosta pientalot jouduttiin rakentamaan vielä kauemmaksi, naapurikuntiin. Tällainen asuntotuotanto ruuhkautti Helsingin sisääntuloväylät ja vaati kalliita moottoriteinvestointeja.

Näitäkin näkyvimmiä virheinvestoinneiksi saattavat osoittautua 300 Mmk:n Päijännetunneli, 1.000—15.000 Mmk:n metron ensimmäinen vaihe sekä Helsingin seudun n. 4 mrd maksava ydinvoimalahanke.

Asuntotuotannon ylikuumeneminen

Uusia asuntoja tuotettiin Suomessa v. 1950 26.000 kpl, 1960 31.600 kpl, 1972 tuotettiin jo 60.000 asuntoa ja 1974 peräti 73.000 asuntoa. Tämän maailmanennätysvuoden jälkeen on tapahtunut lievää laskua, tänä vuonna val-

mistunee hieman yli 60.000 asuntoa. Kun väestön määrä ei enää kasva, sisäinen muutto-liike hidastuu ja vanhojen asuntojen purkamista hidastetaan, vähenee uusasuntotuotannon tarve huomattavasti. Mikäli lisäksi asukkaiden mielipide pääsee näkyvämmiin esille, tapahtuu myös tuotannon rakenteellinen muutos: kerrostalovoittoisesta aluerakentamisesta siirrytään pientalotuotantoon. Tämä rakennemuutos yhdessä kokonaistuotannon supistumisen ja saneeraustoiminnan kasvun kanssa saattaa merkitä melkoisia sopeutumisvaikeuksia teolliseen aluerakentamiseen erikoistuneille rakentajille ja rakennustarvike-teollisuudelle. Jotta alan sopeutumisvaikeudet eivät pääsisi kehittymään ylivoimaisiksi, olisi syytä valmistautua kerrostalotuotannon pehmeään laskuun ja ajan oloon välttämättömiin tuotantorakenteen ja kaavoitustoimen muutoksiin.

Ylimitoitettut energiainvestoinnit

Energiainvestoinnit ovat syöneet kohtuuttoman suuren osan kansantaloutemme investointikyvystä. Yksin vuoden 1976 energiainvestoinnit ovat 3.600 Mmk, mistä Imatran Voiman osuus on 1.048 Mmk. Mm. tämän seurauksena uhkaa syntyä tilanne, jossa lainavarat kuluvat teollisuuden kehikkojen rakentamiseen niin tarkkaan, että itse tuotannolliset investoinnit jäävät alimittaisiksi ja monet pienet yritykset kuolevat tilapäisen käyttöpääoman puutteeseen.

Lainamarkkinoiden kiristyessä investointitoiminnan rahoittaminen hintojen korotuksilla on houkuttelevaa. Jos hallussa on vielä alan riittävä monopoli, hintataso voidaan määrätä varsin vapaasti. Lisäksi vajaatehoisesti käytetyt voimalaitokset ja öljynjalostamot aiheuttavat korkeita pääomakustannuksia, jolloin osakepääoman korotuksia pyritään suorittamaan esim. valtion budjetin kautta.

Inflaatiotakin vahingollisempi seurannaisvaikutus ylikapasiteetista saattaa olla tinkiminen energiansäästötoimenpiteistä ja kotimaisuusasteen nostamisesta. Maan maksutaseen kannalta olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, että energian tuontia pystyttäisiin rajoittamaan.

Sähkön kulutus jäänee v. 1976 noin 30 TWh:n tasolle, joka on suunnilleen sama kuin kolmena edellisenä vuotena. Mikäli sähkön suurimman kuluttajan, puunjalostusteollisuus-

den pyörät lähtisivät täyteen käyntiin, sähköä kuluisi n. 10 % enemmän. Sähkön tuotantokapasiteetti on kuitenkin kasvanut voimakkaasti. Rakenteilla olevat voimalaitokset ja sähkönostosopimukset lisäävät sähkön tuotantokapasiteettia 1973 tasosta noin 70 %:lla vuoteen 1981 mennessä. Mikäli Kopparnäs-suunnitelma ja Loviisan 1.000 ME:n lisäreaktori toteutetaan, nousee tuotantokapasiteetti 1980-luvun alkupuoliskolla kaksinkertaiseksi 1973 tasoon verrattuna.

Tällaisen kapasiteetin käyttö edellyttäisi mittavia teollisuusinvestointeja energiantensiivisillä aloilla, jollaisia ei kuitenkaan ole tiedossa. Taloudelliseen kehitykseen lisäksi sisältyvien muiden epävarmuustekijöiden seurauksena saattaa olla, että sähkön kulutuksessa ei tapahdu läheskään sellaista lisäystä kuin tarvelaskelmissa on 1978—80 paikkeille ajoitettu.

Erityisesti ydinvoimakapasiteetin rakentaminen varastoon työllisyysyistä on kallista ja muutoinkin huonosti perusteltua. Alan teknologia kehitty nopeasti ja halpaa uraania niukalti saatavilla. Uusia tilauspäättöksiä ei olisi syytä siksi tehdä, ennenkuin on nähtävissä edes jotain merkkejä siitä, että todellista lisäkapasiteetin tarvetta esiintyy.

Telakkateollisuuden subventiot

Telakkateollisuus on tällä hetkellä voimakaimmin julkisin varoin subventoitu elinkeino Suomessa. Laivanrakennuksessa pelkästään K-takuiden määrä alan työntekijää kohden nousee tänä vuonna yli 20.000 markkaan eli yli 600 Mmk. Koska laivanrakennus on useimmissa maissa viennissä subventoitu ala, tästä on seurauksena, että laivat ostetaan yleensä ulkomailta. Niinpä Suomen telakoiden tämänhetkisestä 101 aluksen tilauskannasta vain 5 tilausta on kotimaasta. Sen sijaan esim. Neste Oy tilasi viimeiset 4 tankkilaivaa Länsi-Saksasta ja Salora Ruotsista.

Telakkateollisuuden tulevaisuus ei näytä valoisalta. Maailman säiliöaluskapasiteetista oli vuoden 1975 lopussa käyttämättä 30 %, eikä uusia tilauksia ole juuri tehty vuoden 1974 alun jälkeen. Maailmanlaajuisesta liika-kapasiteetista on muodostunut telakkateollisuuden pääongelma ja mm. Ruotsin valtio on joutunut ostamaan maan telakat kahta lukuunottamatta. Bilateraali-kaupan ansiosta ongelma ei Suomessa ole onneksi aivan sa-

maa luokkaa kuin keskimäärin muualla maailmassa. Alan edellyttämät verosubventiot käyvät kuitenkin jo nyt raskaaksi valtion taloudelle, ja alan työllisyys on heikkenemässä.

Öljynjalostuksen ylituotanto

Öljynjalosteiden kulutus oli 1975 Suomessa yhteensä 11.1 milj. tonnia ja se nousee hieman tänä vuonna. Kun Porvoon B-jalostamo valmistui joulukuussa 1975, nousi Suomen jalostuskapasiteetti 15 milj. tonniin eli 50 %. Mikäli laajennus suoritetaan säiliötilojen osalta loppuun, nousee kapasiteetti 17 milj. tonniin.

Huomattava osa jalostamokapasiteetista jää siten vajaakäyttöiseksi, etenkin kun raskasta ja kevyttä polttoöljyä tuodaan Suomeen joka tapauksessa 2—3 milj. tonnia, sillä jalostamon tuotejakama ei vastaa kulutusta. Bensiiniä tulee näet liikaa ja sitä on vietävä alihintaan ulos. Vuoden 1976 alkupuoliskolla vei Neste Oy bensiiniä kaikkiaan yli 150 milj. litraa hintaan 44.5 p/l, kun korkeakoktaamisen bensiinin kotimainen toimitushinta oli samaan aikaan 59 p/l. — Myös raskaan polttoöljyn tuontihinta on ollut huomattavasti alempi kuin Nesteen laskutushinta. Halvempaa tuontia ei ole kuitenkaan päästetty lisenssiviraston toimesta Suomen markkinoille ohi Neste Oy:n.

Öljykaupassa on kehitys viemässä siihen, että öljyntuottajat — myös Neuvostoliitto — myyvät mieluummin korkean jalostusasteen omaavia öljytuotteita kuin raakaöljyä. Lisäksi nopea öljynjalostamoiden rakentaminen Keski-Euroopassa ja OPEC-maissa yhdessä taloudellisen taantuman kanssa on johtanut maailmanlaajuiseen ylikapasiteettiin, jota vuoden 1975 lopussa oli keskimäärin n. 21 %. Eurooppalaisten jalostamojen käyttöaste oli viime vuonna vain hieman yli 60 %.

Neste Oy on suunnitellut erääksi ratkaisuksi omaan ylituotanto-ongelmaansa (bensiniin alihintaisen viennin ohella) huomattavia petrokemian teollisuuden laajennuksia. Alalle on kuitenkin jo nyt tungosta eikä Suomella ole juuri reaalisia kilpailuedellytyksiä. Lisäksi ala on tavattoman energiantensiivistä, eikä meillä olisi omasta takaa sen paremmin käyttövoimaa kuin raaka-ainettakaan.

Miten tästä eteenpäin

Suomen kohdalla, kuten muissakin teollisuusmaissa, vajaakapasiteettia esiintyy tällä hetkellä monilla aloilla. Mikäli taloudellinen kasvu hidastuu pysyvästi tai jopa laskee, on tästä väistämättömänä seurauksena tarve monien tuotantoalojen kehitysnäkymien perusteelliseen uudelleenarviointiin. Tämän pohjalta olisi riittävän ajoissa ja riittävän rohkeasti uudelleenarvioitava investointitoiminnan kohteet ja käytettävissä olevat voimavarat.

Edellä käsiteltyihin virheinvestointeihin on ollut pääsyynä kiihdytetty rakennemuutos. Tällä hetkellä etusijalle on kuitenkin nousmassa taloudellisessa kasvussa tehdyt ennakointivirheet. Kun investointitoiminta ei olekaan jatkunut odotetulla tavalla ja monet olemassa olevat teollisuuslaitokset joutuvat pyörimään vajaatehoisesti, on seurauksena ollut tunnetut taloudelliset vaikeutemme.

Näihin vaikeuksiin, inflaatioon, maksutaseongelmaan, työttömyyteen ja alueellisten erojen kärjistymiseen löytyy lääkkeet vasta siten, kun taloudelliset toimenpiteet uskalletaan mitoittaa kansallisten voimavarojemme ja odotettavissa olevan, huomattavasti aiemmin ennakoitua hitaamman taloudellisen kehityksen mukaisesti.

Taloudellisen kasvun hidastuminen (pysähtyminen) tuottaa erityisiä vaikeuksia tuotantotoimintaa palvelevan teollisuuden kohdalla. Kun teollisuuden investointitoiminta hidastuu ja käyttöaste alenee, ei tarvita samassa määrin investointitavaroita, kuljetusvälineitä, puolivalmisteita tai energiaa. Tinkiminen elintason odotetusta kasvunopeudesta vuorostaan leikkaa vähemmän tärkeää yksityistä kulutusta (kerskakulutusta).

Vaikka 10 vuodeksi ennakointi tuntuu ylivoimaisen vaikealta nykyisessä sekavassa talouspoliittisessa tilassa, olisi meidän ainakin jossain määrin ulotettava ennakointiperspektiiviä jopa sukupolven mittaiseksi — eli yli yhden ydinvoimalan käyttöiän. Tätä vaatii pitkävaikutteisten rakennepoliittisten ja liitännäisinvestointien ohella niukkenevat luonnonvarat ja ympäristön sietokyky. Olemme aivan ilmeisesti tietynlaisessa epäjatkuuskohtassa — tämän myöntänevät useimmat. □

Seppo Lindblom

LÄHIVUOSIEN INVESTOINTIPOLITIIKAN ONGELMANASETTELUA

Yhteiskunnallisen kehityksen eräs tunnusomaisimpia piirteitä on ollut se, että julkisen vallan ohjaava merkitys talouspolitiikassa on kaikkialla korostunut. Yhä useammin huudetaan valtiovaltaa apuun, kun markkinatalouden toiminnoissa esiintyy häiriöitä ja yhä enenevässä määrin valtiovaltaa myöskin vedetään vastuuseen, jos asiat eivät luista niin kuin pitäisi.

Taloudellisen kasvun perustapahtuma on innovaatio ja innovaatioista juontuva investointitoiminta. Sen vuoksi on helppo ymmärtää, että investointipolitiikkaa koskeva keskustelu on helposti muuntuva talousjärjestelmää koskevaksi keskusteluksi. Tässä keskustelussa tulee helposti päällimmäiseksi teemaksi se, mikä investointipolitiikassa on sallittua eikä se, mikä on viisasta. Suomi on talouspoliittiselta ilmastoltaan erittäin konservatiivinen maa ylimalkaan. Se on sitä nimenomaan silloin, kun keskustellaan pääomavirtojen ohjauksesta. Elinkeinoelämä tulee vastedes tarvitsemaan yhä enemmän valtiovaltaa ja sen laajenevaa suunnittelukoneistoa. Investointien ohjaus tulee tehostumaan ja pikku hiljaa muuttamaan myös elinkeinoelämän piirissä vallitsevia käsityksiä siitä, mikä talouspolitiikassa on sallittua ja vähentämään myöskin ns. pakkotalouteen liittyviä pelkotoiloja.

Investointipoliittisen ohjauksen kolme tasoa

Se, että käyty keskustelu on toistaiseksi helposti urautunut jyrkkiin juupas-eipäs-asenteisiin, on myös johtunut siitä, ettei investointipolitiikan käsitettä ole pyritty täsmentämään. Itse asiassa keskustelua voidaan havaita käydyn kolmella eri tasolla:

Ensimmäistä voitaisiin kutsua *makrotasoksi*, kaikkein kokonaisvaltaisemmaksi tasoksi. Tällä tasolla liikuttaessa investointipolitiikan keskeinen kysymys on: kuinka suuren investointien kokonaismäärän tarvitsemme tietyn taloudellisen kasvun ja työllisyysasteen ylläpitoon. Pyrkimysämme luomaan jotakin tietoista kasvun strategiaa, meillä on oltava riittävä

perustiedot investointiemme tehokkuudesta, mahdollisuuksistamme ylläpitää riittävää kokonaissäätämistä, samoin kuin niistä rajoituksista, joita ulkomainen velkaantumisas- te investointipolitiikalle välttämättä asettaa.

Toista investointipoliittisen keskustelun tasoa voisi kutsua *sektoritasoksi*. Tällä tasolla investointipoliittinen ohjaus on jo astetta vaativampaa. Kasvutavoitteistamme riippuen meidän on pyrittävä arvioimaan miten suuren osan käytettävissä olevasta investointimäärästä on suuntauduttava esim. teollisiin investointeihin, asuntoinvestointeihin ja muihin palvelurakennelainvestointeihin. Taloudellinen kasvu ei ole pelkkää tavaramäärän kasvua. Siitä riippuen, millaisen painon yhteiskuntapolitiikassa annamme koulutuksen tehostamiselle, terveydenhoidon kehittämiseksi, ympäristönsuojelulle jne., riippuu se, millaiseen tärkeysjärjestykseen eri sektorien investoinnit asetetaan.

Kolmatta investointipolitiikan tasoa voimme kutsua *projektitasoksi*. Ennen tällä tasolla tapahtuvia investointipoliittisia ratkaisuja pitäisi itseasiassa kasvustrategiamme pääkysymysten ja sektorisuunnittelun ongelmien olla jo ratkaistuja. Sen jälkeen kun näillä tasolla suuntalinjat ovat tulleet vedetyiksi, meillä tulisi olla riittävästi tietoa ja taitoa panna investointiprojektit, ainakin mittavimmat niistä, keskinäiseen tärkeysjärjestykseen.

On helppo nähdä, miten huimaa ambitiotason kasvua merkitsee siirtyminen investointipolitiikan ensimmäiseltä tasolta kolmannelle ja miten massiivista informaation tarpeen lisääntymistä tämä myöskin merkitsee. Kun ensimmäisen tason ongelmien ratkaisemiseksi saattavat riittää yleisvaikutteiset talouspoliittiset välineet, tarvitaan investointipolitiikan projektitasolla liikuttaessa jo merkittävä välineiden hienosäätöä ja tarkennusta.

Ennen lähivuosien investointipolitiikkamme problematiikan esittämistä niin ensimmäisellä, toisella kuin kolmannellakin tasolla, on karkein vedoin syytä selvittää, millä tavalla investointipolitiikan ja koko talouspolitiikan kysymyksen asettelu on muuntunut siirtäessä 60-luvulta 70-luvun kokemuksiin.

Tiivistelmä alustuksesta KKK:lla 4. 10. 1976. Alustus liittyy *Hätätila*-sarjaan.

*Tulopoliittisesta analyysistä
investointipoliittiseen analyysiin*

Sen jälkeen, kun ryhdyimme kehittämään talouttamme avoimen kauppapolitiikan pohjalta, on käynyt selvästi ilmi taipumuksemme ajautua ulkomaankaupan tasapainottomuuksiin. Tämä on ollut kasvu- ja työllisyyspolitiikkamme merkittävä kompastuskivi. Ulkomaankaupan tasapainottomuuden ratkaiseminen devalvaatiolla viimeksi 60-luvun lopulla on ollut tekijä, joka — vaikkakin tasapainopolitiikan keinoksi tarkoitettu — on pannut taloutemme voimakkaisiin vaihteluihin. Epäonnistuminen ulkoisen tasapainon saavuttamisessa on ollut siten talouspolitiikkamme tyypillinen piirre.

Vielä 60-luvulla ulkomaankauppamme tasapainottomuutta pyrittiin tarkastelemaan ensisijaisesti ns. monetäärisen kilpailukyvyn näkökulmasta.

60-luvun talouspolitiikka oli perusteiltaan liian yksipuolista ja tuuditti liian helposti siihen ajatukseen, että tulopoliitiikka oli ratkaiseva ase maksutasevaikeuksien välttämiseen.

Vuoden 1967 devalvaation jälkeen koimme osin itse valuuttakurssien muutoksen johdosta osin sitä seuranneen vakautuksen ja voimakkaan tuottavuuden kasvun johdosta pitkäaikaisen periodin aina vuoteen 1972 saakka, jolloin kansainvälinen kilpailukykyemme tavanomaisilla mittareilla ilmaistuna parani. Liikkeelle lähti voimakas investointitoiminta, jota on jatkunut aina viime päiviin saakka.

Öljyn ja muiden perushyödykkeiden voimakkaasta hintakehityksestä johtuen tuontihintamme nousivat vuonna 1974 yli 40 %, mutta monille taitaa olla vielä tänä päivänä tiedostamatta se, että myöskin vientihintamme nousivat tuolloin yli 40 %.

Ongelmiemme perussyö oli öljykriisin jälkeenkin liian ekspansiiviseksi päästetty investointitoiminta, jonka vaikutukset näkyivät välittömästi ulkomaisen pääoman voimakkaana maahan tuontina ja vaihtotaseen vajauksen kasvuna, samoin välittömästi voimakaiden palkkaliukumien ja inflaatiopaineiden syntymisenä ja näin välillisesti tätä kautta kilpailukykyemme menetyksenä.

Ns. öljykriisin jälkeinen kehitys on siten tehnyt ilmeisen välttämättömäksi lähivuosien investointipolitiikan strategian uudelleen arvioinnin.

*Lähivuosien investointipolitiikan
suuntaviivoista*

● Makrotason tavoite: investointiaste alas

Kun 60-luvulla tarkasteltiin ulkomaankaupan tasapainottomuutta ennen kaikkea viennin ja tuonnin erotuksen näkökulmasta ja vedettiin ennen muuta hintakilpailukykyä koskevia johtopäätöksiä, on tarkastelukulma viime vuosien kokemusten perusteella paljolti muuttunut. Tarkastelukulmaa on pyritty nyt laajentamaan lähtien siitä yhtäläisyydestä, että investointien ja säästämisen erotus on sama kuin vaihtotaseen alijäämä.

Talouspolitiikkamme ohjenuoraksi ei tietenkään riitä yksinomaan toteamus, että meidän tulisi investoida vähemmän ja säästää enemmän. Tämä on talouspolitiikan hoidon kannalta yhtä epäoperationaalista kuin kehoitus, että meidän tulisi viedä enemmän ja tuoda vähemmän.

Lähivuosien koko yhteiskuntapolitiikan merkittäväksi rajoitteeksi on tullut se, että ulkoinen velkaantumisaste on huolestuttavasti kasvanut. Suurta ymmärtämättömyyttä ovat osoittaneet ne, jotka ovat tätä asiantilaa pyrkineet vähättelemään esim. toteamalla, ettei noin 20 %:iin kansantulosta yltävä ulkoinen velkaantumisaste ole vielä liian suuri kansainvälisesti katsoen tai verrattuna esim. jonkin yksittäisen kotitalouden velkaantumisasteeseen. Huolihan ei niinkään ole tämä taso sinänsä kuin se nopea tahti, jolla velkaantumismme on viime vuosina kasvanut. Olemme olleet ajautumassa yhä syvemmälle velkaantumisen suohon.

Ulkomaankauppamme tasapainottamiseksi meidän on saatava investointiasteen ja säästämistasteen välinen kuilu kapenemaan. Tällöin on huomattava, että säästämistasteemme edustaa korkeata kansainvälistä tasoa. Emme voi kuvitella kurovamme säästämistasteen ja investointiasteen välistä kuilua umpeen pelkästään säästämistastetta nostamalla, emme edes sellaisissa olosuhteissa, joille olisi leimaantavana erittäin nopeasti aleneva inflaatio ja nouseva reaalikorko. Niinpä investointiasteemme on saatava tavalla tai toisella alemmaksi.

● Sektorisuunnittelun tavoite: investointiasteen alenemisen yhteiskunnalliset kustannukset minimoitava

Vaikka olemme kuinka yksimieliisiä tahan-
sa tästä päätaivoitteesta, se ei auta meitä pit-
källekkään eteenpäin. Talouspolitiikan tär-
keimpänä päämääränä täytyy olla korkean
työllisyysasteen ylläpitäminen. Lähivuosien
investointipolitiikan peruskysymykseksi tulee-
kin tällöin se, miten toteutamme välttämät-
tömän investointiasteen alenemisen mahdol-
lisimman pienin yhteiskunnallisista kustannuk-
sin eli ennen muuta korkeata työllisyyden ta-
soa vaarantamatta ja myös siten, että vältäm-
me kansantalouttamme jatkuvasti vaivaavan
maastamuuton riskin.

Tämä johtaa meidät tuota pikaa inves-
tointipolitiikan sektoritason ongelmiin. Kun
investointien kasvun raamit ovat näin aha-
taammat kuin aiemmin, meidän on myös en-
tistä täsmällisemmin kyettävä määrittelemään,
millaista investointitoimintaa nimen-
omaan haluamme ja minne niukat rahoitus-
varamme kohdistamme.

Kun lähestymme kysymystä tavoiteltavasta
investointien rakenteesta, on mielestäni kiin-
nitettävä tarkkaa huomiota erääseen vaara-
tekijään. Investointitoimintaa aletaan liian
helposti luokitella sen mukaan, mikä on ta-
loudellisesti "kannattavaa" ja mikä "kannat-
tamatonta". Ajaudutaan liian helposti siihen,
että ollaan antamassa lopullista tuomiota
varsinkin ns. pitkävaikutteisille hyvinvointi-
investoinneille. Tähän eivät ekonomistit saisi
syyllistyä, sillä kaikki investoinnit tarvitsevat
toinen toisiaan. Sen sijaan meidän kannattaa
pohtia, millä aloilla investointitoiminta vii-
me vuosina on ollut erityisen vilkasta niin,
että kasvun vauhdista lähivuosina voitaisiin
tinkiä. Muutamaksi vuodeksi olisi nyt asetet-
tava avoimen talouden ts. ulkomaiden kanssa
kilpailevien vienti- ja kotimarkkinateollisuu-
den investoinnit palvelurakennelainvestointien
edelle.

● Miten riittäviä perusteita meillä on teolli-
suuden toimialakohtaisiin suosituksiin?

Tärkeätä on todeta, ettei teollisuus ole suin-
kaan sama asia kuin kansantalouden ns. yri-
tyssektori. Kaupan ja muiden yksityisten pal-
veluelinkeinojen on myöskin voitava tehdä
tilaa teollisuuden investoinneille. Eikä suin-
kaan ole yhdentekevää millaiset teollisuusin-
vestoinnit lähtevät liikkeelle. Kaikkein vai-
keimpiin investointipoliittisiin pulmiin törmä-
täänkin, kun investointien laadullisia ja te-
hokkuusvaatimuksia lisättäessä joudutaan

puntaroimaan sitä, miten pitkälle olemme
valmiit ja kypsiä laatimaan lähivuosiksi teol-
lisuusinvestointien toimialakohtaisia suosituksia.

Tällöin on etenkin otettava huomioon, että
teollisuuden eri toimialojen "homogeenisuus-
aste" vaihtelee suuresti. On aloja, joilla yri-
tykset ovat hyvinkin samankaltaisia, mutta
myös aloja, joilla yritykset eroavat olennai-
sesti toisistaan. Tällaisia samankaltaisuuden
kokonaistaloudellisia tunnusmerkkejä voivat
olla esim. ns. pääomakertoimen suuruus, työ-
paikan hinta ja energiavaltaisuus. Sitä vas-
toin on selvää, että näiden alojen sisällä yri-
tykset saattavat erota suurestikin toisistaan
liiketaloudelliseen kannattavuuteen nähden.

Osa teollisuuden toimialoista on kuitenkin
varsin heterogeenisia kaikilta olennaisilta
piirteiltään. Tällaisina aloina voidaan maini-
ta mm. teva-teollisuus, kulkuneuvoteollisuus,
metallituoteteollisuus jne. Näillä aloilla yri-
tykset eroavat suuresti toisistaan paitsi liike-
taloudellisesti niin myös tuotantoteknologial-
taan.

On vaikea kuvitella annettavan tämän-
tyyppisille heterogeenisille toimialoille inves-
tointipoliittisia suosituksia tai ylipäättänsä
otettava ollenkaan kantaa alojen merkityk-
seen kokonaisuutena.

Jos joillakin etenkin raskaan teollisuuden
aloilla emme voi jatkaa laajentumista enti-
seen malliin, niin mistä on sitten löytyvä se
teollisuuden investointipaine, joka täyttäisi
tilan, jonka sille yhtäältä sallisi asuntoinves-
tointien sekä toisaalta eräiden kovin pääoma-
valtaisten teollisuudenalojen investointien si-
vuun vetäytyminen?

Katseemme kääntyvät ennen muuta nii-
hin teollisuuden toimialoihin, joita kutsum-
me luonteeltaan heterogeenisiksi. Mutta en-
täpä, jos nämä alat eivät olekaan riittävän
kasvuvoimaisia ja innovaatiokykyisiä valtaa-
maan sitä tilaa, minkä investointipoliitikassa
niille niin mielellämme soisimme? Onko sil-
loin olemassa vaara, että saavutamme hel-
polla yksimielisyyden siitä, mitä investointi-
toimintaa meidän tulisi rajoittaa, mutta meil-
lä ei ole yhtä täsmällistä käsitystä siitä, mil-
laisia projekteja tulisi selvästi suosia.

Eräitä projektitason kysymyksiä

Tänä päivänä projektitasolle ulottuvan
keskusjohtoisen investointipolitiikan mahdol-

lisuudet ovat vielä sangen vaatimattomat. Mielenkiintoista on tarkastella kysymystä siitä, mikä merkitys ns. erityisluottolaitoksilla on projektitason investointipolitiikan kehittämisessä.

Erityisluottolaitoksia kehittämällä olemme tavallaan taanneet sen, että on olemassa riittävä määrä ovia, joille koputtaa, jos vähänkin järkevää hanke on salkussa suunniteltuna. Tämä voisi olla erityisluottolaitosten olemassaolon riittävä ehto olosuhteissa, joissa meidän ei tarvitse huolehtia investointiasteen alentamisesta. Mutta ahtaampien investointipolitiikan raamien nyt vallitessa, investointien tehokkuusvaatimusten ja niiden rakenteelle asetettavien vaatimusten kasvaessa erityisluottolaitosten roolina tulisi kaiketi olla se, että ne tuottaisivat yhdensuuntaista eikä keskenään kilpailevaa tietoa.

Kannattaa puntaroida, olisiko erityisluottolaitosten katto-organisaation luominen keino, jolla voitaisiin ensiksi tehostaa ja rationalisoida yritystutkimusta, toiseksi kehittää investointikriteerejä, jotka toistaiseksi vielä runsain mitoin rönnyilevät ja kolmanneksi huolehtia siitä, että hankkeiden arvioinnin vaatimustaso asettuisi eri kanavilla jonkun kokonaisnäkemys mukaiseksi.

Erityisluottolaitosten kehittäminen ei luonnollisestikaan voi ratkaista investointipolitiikan projektitason ongelmia. Kulkeehan näiden laitosten kautta vielä suhteellisen vaatimaton rahoitusvirta.

Mielestäni on ollut kuitenkin paikallaan tarkastella, millaisia pulmia yhäti kohdataan sielläkin, missä investointipolitiikan projektitason harkinnassa ollaan pisimmälle päästy.

Investointipolitiikan ja inflaation torjunnan kytkentöjä

Edellisistä ajatuksista lieene käynyt ilmi, että ulkomaankaupan tasapainottomuuden sairauteen valitsemamme lääke eli investointitoiminta on kyllä ollut oikea. Voimme kuitenkin syyttää itseämme tämän lääkkeen yliannostuksesta.

Kannatettavien hankkeiden suuri määrä on sinänsä hyvä asia, joka ilmentää yhteiskuntamme kasvuhakuisuutta. Kokemuksista viisastuneina meidän tulisi kuitenkin tulevaisuudessa huolehtia tarkkaan siitä, ettei meidän käy enää hullusti kaikkien hyvien hankkeidemme kanssa. Olemme viime vuosina yrittäneet naittaa keskenään tiukan tulopoli-

tiikan ja löysän investointipolitiikan, eivätkä tulokset ole olleet kehuttavia. Vastaisuudessa meidän tulisi nojata enemmän tiukkaan kysynnän säätelyyn ja ennen muuta vaativampaan investointipolitiikkaan.

Onnistuminen inflaation torjunnassa puolestaan helpottaa monin tavoin pyrkimyksiä velkaantumisasasteemme kasvun pysäyttämiseen. Inflaation torjunnan merkitys maksutasekehityksen kannalta onkin hyvin monivaikutteinen. Tavallisesti se yhdistetään pelkästään kilpailukyvyyn kehitykseen ja tätä kautta maksutaseeseen. Mutta inflaation torjunta vaikuttaa velkaantumiskehitykseemme kahta muutakin kanavaa pitkin. Vakaan hintatason ja korkean reaalkoron vallitessa meillä on entistä paremmat edellytykset pitää säästämisaste riittävän korkeana. Reaalkoron nousu lisää investointien tehokkuusvaatimuksia ja on varmasti tuova mukanaan laadullisempaa investointitoimintaa.

Projektitasolle ulottuvan investointipolitiikan tarve ilmeisesti kasvaa jatkuvasti. Projektikohtaisia ratkaisuja myös jatkuvasti tehdään, osin valtiovallan ohjauksessa, valtaosa ilman sitä. Vaikka julkisen vallan tiedot ja välineet eivät riittäisikään niin pitkälle menevään investointien ohjaukseen kuin toivottaisiin, tehokas inflaation torjunta on nähtävä eräänä viisaan projektiharkinnan perusedellytyksenä. □

JYVÄSKYLÄN AVOIN KULTTUURIKESKUS

SYKSYN 1976 TOIMINTAOHJELMA

To 28. 10.	Dos. Unto Tähtinen:
klo 19	Ihmiskäsitys intialaisessa filosofiassa
To 11. 11.	Prof. Reijo Wilenius:
klo 19	Kasvatus ja ihmiskäsitys
To 25. 11.	YL Antero Toskala:
klo 19	Ihmiskäsitys sielullisten sairauksien hoitamisessa ja ymmärtämisessä
Ke 1. 12.	Piispa Yrjö Sariola:
klo 19	Kristillinen ihmiskäsitys
To 9. 12.	VTM V. O. Veilahti ja
klo 19	prof. Olavi Borg:
	Ihmiskuva eri poliittisissa ideologioissa
La 11. 12.	Tapahtuma "Perhe ja kulttuuri"

Tilaisuudet järjestetään Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden laitoksen luentosalissa A 103, joka sijaitsee campuksella humanistisen tiedekunnan uusissa rakennuksissa.

Tilaisuudet ovat kaikille avoimia ja maksuttomia.

KASVATUS-SYMPOSIUM:

KASVATUKSEN TAVOITTEET JA IHMISKUVA

KKK järjesti yhteistyössä Kasvatuksen Liiton kanssa 16. 10. 1976 laajan kasvatustavoitekeskustelun kouluhallituksen virittämän symposium-ajatuksen pohjalta. Tilaisuudessa alustivat kouluhallituksen pääjohtaja Erkki Aho, professori Reijo Wilenius, pääsihteeri Veikko Pöyhönen sekä Yrjö Engeström. Lisäksi eri kasvatusjärjestöiltä oli tilaisuuteen pyydetty kommentti. Ohessa tiivistelmä Veikko Pöyhösen alustuksesta ja lyhyt yhteenveto muiden alustajien puheenvuoroista sekä kommentteista.

Veikko Pöyhönen

Kasvatuksen tavoitteet ja ihmiskuva

Puhun ensin omasta kuvasta — siitä, millaisia ihmisiä me olemme. Se on todella kalpea, suorastaan vähäverisen ihmisen kuva. Sitä voisi luonnehtia kiireisen, tehokkaan, ahdistuneen, tyytymättömän, eduistaan rajusti kiinnipitävän, ryhmälleen mutta vain omalle ryhmälleen solidaarisen, suorastaan ryhmäegoistisen ihmisen koko kuvaksi. Nämä ihmiset, jotka ovat yhtä kuin me, tätä maata rakentavat ja huomiselle lapsia kasvattavat.

Tätä ihmiskuvaa tarkastelen lähemmin. Pohdiskeluni on varsin käytännöllinen ja vähän filosofinen. Silti se sisältää kysymyksen: Onko tämä objektiivinen kuva meistä, onko meillä ihanteita itseemme nähden sekä kolmanneksi, onko syytä pyrkiä tietoisempaan, tavoitteelliseen kasvatukseen?

Ensinnä siis hiukan siitä, millainen mielestäni on tämän päivän ihminen. Puhun läntisestä ihmisestä, sillä katson Suomen kuuluvan läntisen kulttuurin piiriin. Se ihmiskuva, jonka piirtämistä jatkan, on mielestäni

varsin objektiivinen, vaikka luonnollisesti se on täysin subjektiivinen. Tietenkin ne johtopäätökset, joita teen tältä pohjalta kasvatuksesta, ovat samojen ehtojen alaiset.

Tieteellis-tekninen kehitys, joka on tosiasia ja jonka hedelmiä nautimme, on kiistämätön osoitus ihmisen älyllisestä kyvystä ja siihen liittyvistä mahdollisuuksista. Juuri tämä kehitys on osoittanut meille uusia energialähteitä, tehnyt mahdolliseksi uusien teollisten prosessien ja raaka-aineiden laajamittaisen käyttöönoton. Siihen liittyy läheisesti informaation kehitys, tiedonvälitysjärjestelmien vaikutuksen ja merkityksen laajentuminen. Täten me olemme yhtäaikaaisesti kaikki-voimia ja kaikki-tietäviä.

Käytännössä tilanne ei kuitenkaan ole näin ongelmaton. Päinvastoin tiedämme, että kaikkeen tähän myönteiseen sisältyy suuri määrä ongelmia, joiden ratkaisu näyttää, varsinkin aika ajoin, lähes mahdottomalta. Näitä ongelmia ovat:

- 1) Ihmiskunta on joutunut tienhaaraan, Rooman klubin toisen raportin nimeä lainatakseni. NykYTEknologian valossa maapallon kantokyky on nolllilla. Perinteiset, ehtymättömiksi kuvitellut luonnonvarat ovatkin loppumassa. Ihmiskunta on kovien tosiasioiden edessä. Se näyttää saattaneen itsensä häiriötilaan, jotka ovat yhtä vakavat, tarkasteli sitä sitten suhteessa luontoon, johon nähden ihminen on rakentanut hyvin syvän kuilun, tai teollisuus- ja kehitysmaiden välisenä varallisuus- ja kehityskysymyksenä, joiden osuudet kakun jakamisessa ovat hyvin erilaiset, ei lainkaan oikeudenmukaiset.

- 2) Yksityisen yhteiskunnan, tässä tapauksessa omamme, sisällä on tapahtunut kehitystä, jota voidaan luonnehtia tieteellis-teknisen kehityksen seurausilmiöksi. Sen piirteet ovat meille tuttuja. Tuottavuus on kasvanut voimakkaasti ja sen mukana elinkeinoelämän rakenne on muuttunut. Työvoimaa on vapautunut erityisesti maa- ja metsätaloudesta

ja nämä ihmiset ovat joutuneet etsiytymään uusiin tehtäviin ja usein myös uusiin olosuhteisiin. Vanhoja ammatteja on hävinnyt ja uusia tullut tilalle. Naiset ovat meillä, ehkä enemmän kuin monessa muussa maassa, osallistuneet koulutukseen ja työelämään. Tämä on pakottanut päivähoitojärjestelmän aikaansaamiseen, minkä vaikutukset heijastuvat välittömästi kasvatukseen.

3) Yksityisen ihmisen elämässä tieteellistekninen kehitys heijastuu uutena elämäntilanteena tai uusina arvoina ja normeina sen mukaan, miten välittömästi hän oman yhteiskunnallisen asemansa, ammattinsa tai kiinnostuksensa vuoksi joutuu tämän kehityksen kanssa tekemisiin. Teollisuuden palveluksessa olevat joutuvat kohtaamaan tämän kehityksen vaikutukset kaikkein välittömimmän. Suurin muutos kuitenkin on tapahtunut niillä, jotka elinkeinoelämän rakenteessa tapahtuneen muutoksen vuoksi ovat joutuneet siirtymään maa- ja metsätaloudesta teollisuuden palvelukseen. Kun tämä on merkinnyt irtaantumista omasta sosiaalisesta taustasta, on ymmärrettävää, että alttiudet erilaisille riskeille ja näihin liittyville häiriöille juuri näissä ryhmissä ovat osoittautuneet suuriksi. Tässä voisi puhua vaikka yksilön omassa identiteetissä syntyneistä kriiseistä, joiden vaikutukset kasvatukseen saattavat olla hyvin merkittävät, useimmin kuitenkin lähinnä kielteisellä tavalla.

Edellä mainituilla ja myös monilla muilla tekijöillä on osuutensa siihen, että meistä piirrettävässä kuvassa korostuvat yhtäältä voimakas pyrkimys suureen tehokkuuteen mutta toisaalta myös taipumus suureen ahdistukseen. Tätä kuvaa painottavat lisäksi omalla tavallaan taipumus kovuuteen, joka ilmenee monellakin tasolla, erityisesti eturistiriitojen ratkaisua varten tehdyissä sopimisjärjestelmissä mutta myös aivan yksityisellä tasolla, ihmissuhteissa ja yleensä käytöksessä.

Tämä ihminen on omaksunut aivan uuden arvoasteikon, uuden vain sikäli, että monilla vanhoilla asioilla on uusi nimi. Olemme saaneet uudet indeksijärjestelmät, jotka mittavat elämisentasaamme ja sitä kautta kiinnittävät huomiotamme asioihin, jotka muutenkin meillä painottuvat varsin voimakkaasti. Tässä kohden haluan sanoa julki epäilykseni, että varsinainen kasvatusjärjestelmä meillä olisikin jokin muu kuin esim. koulutusjärjestelmä. Luulen nimittäin, että koulutusjärjes-

telmän vaikutukset kasvatusinstituutiona ovat vähäiset verrattuna vaikutuksiin, joita on meikäläisellä työmarkkinajärjestelmällä. Tämä järjestelmä kasvattaa meitä suureen ryhmäsolidarisuuteen mutta samalla häikäilemättömään ryhmäitsekkyteen. Ja tällä itsekkydellä ei näytä olevan mitään rajoja. Se ei näytä myöskään tuntevan, eräissä ääritilanteissa, mitään kokonaisvaltaista vastuuta. Ts. pienet, yhteiskunnan kannalta avainasemassa olevat ammattiryhmät, käyttäen hyväkseen järjestelmää, panevat yhteiskunnan sekaisin, vain omien etujensa vuoksi.

Me olemme kovia ihmisiä, ryhmäegoisteja. Me olemme varsin tietoisia eduista, jotka meille kuuluvat, ja ajamme niitä eteenpäin kuin peijakkaat konsanaan, muista välittämättä. Tämä ihminen ei rakasta lasta, hän ei voi sitä tehdä, koska lapsi on tiellä. Lapsi alentaa elintasoa eikä hän tuota yhteiskunnallisia ansioita. Lapsi jarruttaa meillä, useissa tapauksissa, yksilön etenemistä koulutuksessa ja politiikassa ja sen vuoksi lapsi ei ole mahdollinen. Lapsi jarruttaa myös etenemistä rakkaudessa, mikäli rakkaudella tarkoitetaan meillä niin yleistä vapaitten ihmisten vapaata rakkautta, johon lapsi ei kuulu. Lapsi ei myöskään kuulu vapaa-aikaan koska meikäläisen ihmisen vapaa-ajan käsite on huvitus- ja ravintolakeskeinen, johon lapsi kertakaikkiaan ei kuulu. Jos kuva meistä on tällainen, niin mikä onkaan antamamme kasvatuksen sisältö?

Toiseksi, maalattuani näin kuvaa itsestäni ja muista aikani ihmisistä kysyn, olisiko meidän syytä ryhtyä määrätietoisesti muuttamaan asenteitamme, pyrkiä omaksumaan ihanteita ja määrittelemään tietoisesti kasvatukselle tavoitteita, joiden perustana on se ihmiskäsitys, jota pidämme ihanteena?

Tällöin ensinnäkin totean, että nuoret eri puolilla maailmaa tässä osoittavat uutta heräämistä ja osoittavat toivoa. Tämä herääminen näyttää tapahtuvan usealla rintamalla, mm. sekä uskonnossa että politiikassa. Yhteistä tälle on, että ihanteet tiedostetaan tärkeiksi ja että niistä halutaan johtaa toiminnan päämäärät. Uskonnossa se merkitsee uskonnollista liikkeelle lähtöä, ihmisten herättämistä yksipuolisesta materialismista. Politiikassa se merkitsee yhteiskunnallisen vääryyden (kansallisella tasolla) ja kansojen välisen epäoikeudenmukaisuuden (kansainvälisellä tasolla) tiedostamista ja toimintaa näi-

den vääryyksien poistamiseksi. Molempia heräämisiä pidän, kuten sanoin, toivon merkkinä. Niiden vaikutukset näkyvät, niin uskon, pääasiassa kuitenkin verrattain kaukana tulevaisuudessa. Jotakin on tehtävä jo nyt.

Se mitä voimme tehdä jo nyt, on kasvatuksen tavoitteiden selkiinnyttäminen. Siihen liittyy yhteisistä tavoitteista tietoinen sopiminen. Sanon ”tietoinen”, sillä uskon, että tässä maassa vallitsee kyllä melko suuri yksimieliisyys useista kasvatustavoitteista, jotka ohjaavat kasvatustoimintaa, mutta niitä ei ole kirjattu näkyviin. Nyt on aika suorittaa tätä kirjaamista ja niihin liittyvää tietoisuuden syventämistä. Siksi toivon, ja tämä toivomus on vakava, että sen laatuinen työskentely, jonka kouluhallitus käynnisti ja jonka tarkoituksena oli yhteisten tavoitteiden täsmen-
täminen, voisi jatkua. Se on tarpeen juuri nyt, kun me suomalaiset olemme monella tavalla kriisissä, emme vain kasvatuskriisissä, vaan myös identiteettikriisissä. Tämä jälkimmäinen kriisi on mielestäni lähinnä tosiasia yksityisen kansalaisen kohdalla, johtuen elinkeinorakenteesta tapahtuneista muutoksista, mutta myös se on tosiasia kansamme kohdalla, johon lienee vaikuttanut yleisempi poliittinen ja muu kehitys.

Se mistä meidän aivan aluksi on lähde-
ttävä liikkeelle, on lapsivihamielisyyden voittaminen. Tällä kertaa en puhu tästä yhteiskuntapoliittisena linjanmuutoskysymyksenä, niin kuin olen tehnyt eräissä muissa yhteyksissä pyrkien osoittamaan, minkälaisia yhteiskuntapoliittisia tavoitteita meidän tässä tulisi itsellemme asettaa. Nyt puhun itselleni ja muille yksilöinä ja esitän, että meidän tulisi tietoisesti kasvattaa itseämme lapsiystävällisemmiksi. Meidän on päästävä lapsivihamielisyydestämme, siitäkin huolimatta, että tämä yhteiskunta ei ole lapsiystävällinen, ja suotava aikaa lapsillemme. Meidän on hyväksyttävä ja tiedostettava, oikeastaan opittava se kokemus, että lapsi on arvo sinänsä, lapsi antaa omaan elämään viihtyisyyttä, tar-
koitusta ja sanon hiukan hurskaasti, ”rik-
kautta”, vaikka hän samalla tuo tullessaan vaivaa ja hankaluuksia. Tämä kaikki kaiketi alkaa siitä, että me opimme olemaan lasten kanssa, opimme paajaamaan, hellimään ja rakastamaan heitä ja toteamaan, että se on ihan järkevää hommaa. Ja aina parempi, jos tässä voisimme päästä siihen, että kiintyminen lapseen vaikuttaa myös ajankäyt-

töön liittyviin ratkaisuihin. Ts. että voisimme raivata hänelle riittävästi aikaa. Tämä on kuitenkin sellainen kysymys, jonka kohdalla minun on tunnustettava, että se ei ole onnistunut, niinkuin ei juuri noiden muidenkaan kysymysten kohdalla.

Uskon, että pieni ihmisryhmä, kun sellainen löytyy, joka osoittaa kykenevänsä rakastamaan lasta ja haluavansa lapsia ihan talhallaan tähän enemmän tai vähemmän lapsivihamieliseen yhteiskuntaan, voi olla alku aivan uudelle elämäntyyli-
lle, ihmiskäsitykselle, joka mullistaa kasvatuksen suunnan. Pienen lapsen läheisyys nimittäin saattaa pakottaa panemaan arvot uudelleen järjestykseen.

Muuten vakavasti luulen, että usko tämän tosiolevaisuuden tuonpuoleisiin on tulossa uudella tavalla ajankohtaiseksi sitä mukaa, kuin tieteellis-teknisen kehityksen rajat tulevat esiin, kun luottamus teknokratian kaikkivoipaisuuteen edelleen horjuu ja kun vaatimukset uudesta ihmisyydestä voimistuvat. Tätä kehitystä tukevat myös uuden sukupolven kyllästymiset ihmisen materiakeskeiseen elämänasenteeseen ja siihen liittyvään yksipuoliseen arvojen ja ihanteiden muodostamiseen. Rooman klubin tuomiopäivän profetia ihmiskunnan synkästä tulevaisuudesta herättää uudelleen esiin kysymyksen kristillisestä toivosta, joka ei lannistu silloinkaan, kun rationaaliset tekijät puhuvat alistumisen ja pessimismin puolesta. Toivottavasti tämä uusi herääminen, jota olen näkevinäni lähes kaikkialla, vie mennessään kasvoiltamme ”kovis”-ilmeen, hävittää ihmissuhteistamme yleistä kylmyyttä ja tuo tilalle inhimillistä lämpöä. Mikäli näin käy, muuttuu ihmiskuvamme sekä teoriassa että käytännössä. Ja tietysti se antaa uutta sisältöä sekä koti- että koulukasvatukselle. Ehkä tätä kautta pääsemme kehityksen alkuun, joka vähentää meistä edes hiukan ankaraa ryhmäegoismia, minkä näen melkoisena ongelmana sekä yksilön että yhteiskuntamme identiteetin kehityksessä.

Erkki Aho

Tavoitteet määriteltävä yhteiskunnan tarpeet huomioiden

Koulun opetus- ja kasvatustyön tavoitteita ei tällä hetkellä ole riittävän selkeästi määriteltä. Kun peruskoulun opetussuunnitelmaa

1960-luvun puolivälissä lähdettiin uudistamaan, ei ehditty riittävästi analysoida jo tapahtunutta ja edessä olevaa yhteiskunnallista kehitystä. Oletettiin ehkä liian yleisesti, että suomalaisessa koulussa vallitsee 1970 ja 1980-luvullakin se sama kristillis-isänmaalliseen arvomaailmaan perustuva kasvatustilasto, joka oli ohjannut koulun opetus- ja kasvatustyötä sen perustamisesta lähtien.

Maailmankuva ja kuva suomalaisesta yhteiskunnasta on kuitenkin ratkaisevasti muuttunut. Koulun opetus- ja kasvatustyön tavoitteet ja arvopäämäärät rakentuvat uusien aineksien varaan. Kansainvälisyys on tullut avartamaan ennen kovin kapeaa kansallista ajattelua. Agraariyhteiskunta on kaupungistunut. Työelämää hallitsevat jatkuvasti kehittyvä teknologia ja automaatio, kauppaa ylikansalliset yhtiöt. Sääty-yhteiskunta on muuttunut kansanvaltaiseksi yhteiskuntajärjestelmäksi, jossa varsinkin poliittisen ja ammatillisen työväenliikkeen vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen on luonut aivan uudet lähtökohdat yhteiskunnalliselle uudistustyölle. Tiedon taso on noussut ja tieto siirtyy paikasta toiseen ajatuksen nopeudella. Maamme ulkopoliittikkaa ohjaa pyrkimys rauhanomaiseen rinnakkaiseloon ja ennen kaikkea suhteemme Neuvostoliittoon rakentuvat luottamukselle ja keskinäiselle yhteistyölle niin kaupan, tieteen kuin kulttuurin alalla. Toki emme saa unohtaa isänmaallisuutta, mutta sen sisältö on aivan toinen kuin menneinä vuosikymmeninä. Tosiasioiden kieltämisestä olisi myös kiistää kirkon ja kristillisen uskon merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa, mutta moniarvoisessa yhteiskunnassa niiden rooli ei ole dominoiva, kuten kristillisen yhteiskulttuurin aikana. Elämme moniarvoisessa, jatkuvasti muuttuvassa yhteiskunnassa.

Nyt on kysymys siitä, että meidän tulee voida näistä aineksista luoda lähtökohta koulun opetus- ja kasvatustyön kehittämiseksi. Yhteiskunnassamme on käytävä keskustelua, joka selkiinnyttää lähtökohdat ja antaa kaikille kansalaispiireille ja jokaiselle oppilaan vanhemmalle mahdollisuuden tuoda näkemyksensä esille. Mutta keskustelu yksin ei riitä, tarvitaan tavoitteiden selkeää konkretisointia ja niistä sopimista poliittisen päätöksenteon korkeimmilla tasoilla.

Tärkeää on, että pyritään löytämään mahdollisimman suuri arvojen yhteinen alue, mutta siihen ei toki tule pyrkiä hinnalla millä

hyvänsä. On asioita ja arvoja, joista ei voida tinkiä suomalaista koulua kehitettäessä. Mainitsen esimerkkinä demokratian toteuttamisen ja jatkuvan kehittämisen sekä oppilaiden kasvattamisen rauhan ja kansainvälisen yhteistyön hengessä.

Reijo Wilenius

Keskustelu opettajien tasolle

Keskustelu siitä, kuka koulua ja koululaitosta hallitsee, on viime vuosina lainehtinut päälimmäisenä, viimeksi Hakalehdon koulun kohdalla. Tärkeämpi on kysymys, mitä tavoitteita koulu tosiasiaa toteuttaa. Vasta viime kuukausina on virinnyt laajempi keskustelu koulun kasvatustavoitteista. Tämä lupaa uutta aikakautta Suomen koulukeskustelussa.

Tavoitteiden määrittelyssä tyydytään yleensä hyvin ylimalkaisiin ja irrallisiin lausumiin. Halutaan esimerkiksi kasvattaa "itsenäisesti ajattelevia, yhteistyöhön kykeneviä, vastuuntuntoisia kansalaisia". Näistä lausumista on pitkä matka kouluelämän arkeen, ja opettajat saattavat vain väsyneesti hymähdellä selaisille ohjeille. Lähemmäksi todellisuutta päästään, kun aletaan puhua ihmiskuvasta, joka on yhtenäinen tavoiteltavien ihmisen ominaisuuksien kokonaisuus. Kuvitellaan kuitenkin, että sellainen ihanneihmisen kuva voidaan melko mielivaltaisesti maalata. Eri poliittisia suuntia edustavat kouluviranomaiset kokoontuvat yhteen ja maalaavat sinisellä ja punaisella toivekuvan ihmisestä.

Kasvatuksen ihmiskuvan tulee kuitenkin pohjata tietoon ihmisestä, ihmisen tiedostamiseen. Täytyy tuntea ihmisen todelliset ominaisuudet ja mahdollisuudet ja niiden kehitys kouluiässä. Nykyinen mittaava psykologia ja kasvatustiede ei vain näytä pääsevän riittävästi käsiksi inhimillisen kasvun kokonaisuuteen, vaan jää tuijottamaan pelkästään sen eräitä mitattavia osia. Siksi luulen, että keskustelu kasvatuksen tavoitteista ja ihmiskuvasta tulee törmäämään uusien tieteellisten lähestymistapojen tarpeeseen, joita edustaa mm. steinerpedagogiikka. Samalla keskustelun tulisi siirtyä yhä enemmän opettajien tasolle, jolla tavoitteet toteutuvat tai jäävät toteutumatta.

Yrjö Engeström

Yksimieliset tavoitteet virheellinen lähtökohta

Meillä käydään parhaillaan keskustelua siitä, kuinka voitaisiin löytää yksimieliset kasvatustavoitteet. Tämä on virheellinen lähtökohta. Ei ole etsittävä yksimielisyyttä itseisarvona, vaan tavoitteita, jotka vastaavat olennaisimpiin, polttavimpiin kysymyksiin.

Aikamme polttavin kysymys on kysymys sodasta ja rauhasta. Kasvatus rauhaan, tietösten rauhanpuolustajien kasvattaminen on aikamme päätehtävä. Rauha ei ole vain sodan puuttumista. Rauhan yhteiskunnalliset edellytykset ovat demokratia ja ihmisten perusoikeuksien toteuttaminen sekä kansojen välinen ystävyys. Näihin kasvattamiseksi on käytettävä pohjana YK:n, UNESCO:n ja ETYK:in päätöksiä ja suosituksia. Niiden pohjalle voidaan rakentaa laaja, edistysellinen rintama, joskaan ei yksimielisyyttä — yksimielisyyttä ei tule niiden välille jotka vaativat rauhaa ja niiden välille, jotka hyötyvät jännityksestä ja varustelusta.

Kasvatus rauhaan on kasvatusta humanismiin ja humanisuuteen. Sen pohjana on humanistinen ihmiskäsitys, luottamus ihmisen luoviin mahdollisuuksiin. Akateemikko Georg Henrik von Wright on ilmaissut asian näin: ”Jos humanismia positiivisesti luonnehditaan taisteluksi ihmisen hyvän puolesta, voisi sitä negatiivisesti luonnehtia taisteluksi vallan valheellista legitimointia vastaan.”

Lastentarhanopettajaliiton kommentti

Kasvatustavoitteet

Lapsen kehitys 0-vuodesta aina aikuisikään saakka on yhtenäinen prosessi. Kaikki toiminta, joka kohdistuu lapseen tuona kautena on kasvatuksellista toimintaa, missä hoidon, kasvatuksen ja opetuksen suhde vaihtelee kehitysvaiheesta riippuen. Erityisen mer-

kittävä aika lapselle on hänen varhaislapsuutensa. Silloin muovautuvat suurelta osin hänen persoonallisuutensa ainekset ja ne mahdollisuudet, joiden varassa hänen kehityksensä etenee.

Päivähoidon suunnitteluvaiheessa on ollut ilmeisen vaikeaa luoda kokonaiskäsitystä laajan päivähoitotoiminnan olemuksesta, käytännön toteutuksesta ja sille asetettavista tavoitteista.

Yhteiskunnan tulee entistä enemmän kiinnittää huomiota varhaislapsuuden merkitykseen myöhemmän kasvatus- ja opetustyön pohjana. Kehitystä ei voida ajatella pelkkänä kypsymistapahtumana, vaan suotuisat ja epäsuotuisat oppimisvaikutukset viime kädessä määräävät kehityksen kulun. Ympäristön antamat virikkeet vaikuttavat kehitysvaiheesta toiseen siirtymisen nopeuteen.

Kun puhutaan kasvatustavoitteista, ei tule asettaa vain päivähoiton kasvatustavoitteita, vaan tulee luoda alle kouluikäisten lasten kasvatustavoitteisto.

Päiväkodit ovat keskeisessä asemassa tarjotessaan erilaisia tiedollisia, toiminnallisia ja asenteellisia valmiuksia lapsille. Näin ollen kasvatustavoitteita laadittaessa tulee huomioida suomalainen, moniarvoinen yhteiskunta. Lasten vanhemmilla on oikeus tietää ja vaikuttaa, kun on kysymys heidän lastensa kasvatustavoitteista.

Päivähoito ja alkuopetus

Tämänhetkiset koulutus uudistukset ovat erittäin laaja-alaisia. Uudistussuunnitelmissa todetaan keskinäinen riippuvuus. Näin ollen mikään kouluaste ei ole riippumaton toisesta. Erityishuomion kohteeksi tulevat koulutusasteiden nivelkohdat. Eräs tällainen nivelkohta on esikasvatuksen ja peruskoulun raja. Tarvitaan mahdollisesti rakenteellista muutosta (6-vuotiaiden asema) ja ennenkaikkea sisällöllistä uudistusta (opetussuunnitelmat). Käytännössä sisällölliset muutokset toteutuvat opettajien työskentelyn kautta. Päivähoitotoiminnalle sekä tällä hetkellä erityisesti kuusivuotiaiden opetuksen pedagogiselle kehittämiselle asetetut vaatimukset tulee huomioida opettajankoulutuksen uudistamisessa.

Hilkka Pietilä

Puheenvuoro kasvatustavoitteita koskevaan keskusteluun

Kasvatustavoitteista keskusteltaessa lähde-tään nykyisin usein liikkeelle yhteiskunnan asettamista vaatimuksista. Kouluhallituksen Vantalan seminaarissa laadittu muistio to-teaa, että on välttämätöntä "asettaa lähtö-kohdaksi tällä hetkellä Suomessa vallitseva yhteiskunnallinen tilanne, voimassaoleva lain-säädäntö ja yleisesti hyväksytyt pyrkimykset yhteiskunnan kehittämiseksi:

— Asettaa painopiste asenteisiin ja arvos-tuksiin tavoitteena niiden asenteiden ja ar-vostusten löytäminen, joista vallitsee yhteis-kunnassamme laaja yksimielisyys."

Tuntuu kuitenkin varsin epävarmalta ja ihmisarvon kannalta epäilyttävältä ankku-roida kasvatustavoitteita johonkin yhteiskun-nalliseen kehitysvaiheeseen. Toisaalta joutuu kysymään, tarkoitetaanko asenteiden ja ar-vojen laajalla yksimielisyydellä yhteiskunnas-sa *tiedostettuja* arvoja ja asenteita vaiko *vallit-sevia* arvoja ja asenteita. Kaikissa läntisen markkinatalousjärjestelmän maissa näyttää nimittäin nykyisin vallitsevan skitsofreeninen tilanne, jossa teoreettisesti edelleen tunnus-tetaan perinteellisiä humanistisia arvoja, mut-ta käytännössä eletään lähes täysin kaupal-listen, materialististen arvojen mukaan.

Kasvatustavoitteiden määrittelyn lähtö-kohta on luonnollisesti se ihmiskuva tai ih-miskäsitys, jota pidetään oikeana. Länsimai-sen kulttuurin ja esim. kristinuskon sekä myös monien muiden korkealle kehittyneiden us-kontojen ja filosofioiden ihmiskuva on se, jo-ka on lähtökohtana myös Yleismaailmallisessa ihmisoikeuksien julistuksessa. Se on myös län-simaisen humanismin ihmiskäsitys.

Teknisesti kehittyneen teollisen yhteiskun-nan ihmiskäsityksen ei tarvitse poiketa tästä perinteellisestä humanistisesta käsityksestä — eikä sen pidäkään siitä poiketa. Kasvatuksen tavoitteena täytyy olla ihmisen kehittäminen ja koko yhteiskuntakehityksen tarkoituksena on luonnollisesti palvella ihmistä eikä päin-vastoin, että ihminen manipuloitaisiin vastaa-maan yhteiskunnan tarkoituksia. Kuka mää-räisi ne yhteiskunnan tarkoitukset?

Humanistisen ihmiskäsityksen keskeinen elementti on myös käsitys ihmisen mahdolli-

suudesta kehittyä kypsään ihmisyyteen. Ihmi-sen kypsyttää määrittelee H. A. Overstreet seuraavasti: "Kypsä ihminen ei ole se, joka tietää suuren määrän tosiasioita, vaan se, jonka henkiset tottumukset ovat sellaisia, että hän kasvaa tiedossa ja tämän viisaassa käy-tössä." "Ihmisen tehtävänä on kypsyä: kyp-syä sekä psyykkisessä että fyysisessä katsan-nossa, kypsyä linjalla, joka on hänessä ainut-laatuinen samoin kuin kaikissa muissakin ih-misissä, ja jatkaa kypsymistensä kaiken ikän-sä." "Rikasta ja onnellista elämää on se, joka toteuttaa mahdollisuutensa liittymällä luo-valla tavalla todellisuuteen."

Kypsä ihminen on myös eettisessä kehityk-sessään saavuttanut todellisen moraalin as-teen, joka perustuu koko persoonallisuuden osaksi tullessiin periaatteisiin eikä ole hetkel-lisistä tilanteista riippuvainen.

UNESCO:n kansainvälisyyskasvatussuosi-tuksen tarpeellisuutta perustellut asiakirja määrittelee moraalikasvatuksen eri asteet se-uraavasti:

"Moraalikasvatuksessa erotetaan seuraavat asteet: *esi-moraalinen aste*, jolloin lapsi nou-dattaa annettuja käyttäytymissääntöjä vält-tääkseen rangaistusta tai saadakseen palkin-toja; *tavanomainen moraal*, jolloin 'kiltti' lapsi tottelee auktoriteetin luomia sääntöjä välttääkseen nuhteita, moitteita tai syllisyy-den tunteita; *moraali*, joka perustuu koko persoonallisuuden olennaiseksi osaksi tullei-siin periaatteisiin ja joka ei ole hetkellisistä tilanteista riippuvainen, pyrkii välttämään toisten ihmisten oikeuksien loukkaamista tai perustuu yksilölliseen 'omaantuntoon' ja jon-ka periaatteita ihmiset noudattavat, *jotta ei-vät joutuisi tuomitsemaan itse itseään*. Kun nämä periaatteet alistetaan palvelemaan tois-ten ymmärtämisen ja palvelemisen halua ja tarvetta, moraalista tulee positiivinen voima, joka kestää siihen kohdistuvat hyökkäykset."

Kasvatuksen tavoitteet

Kasvatuksen lähtökohtana tulisi olla käsi-tys ihmisestä

- luovana, ajattelevana, tiedostavana *sub-jehtina*, omaehtoisena tekijänä
- ei kasvatuksen, sosiaalipolitiikan ja mui-den yhteiskunnallisten toimenpiteiden *ob-jehtina*, kohteena

— eikä työelämän, tuotannon ja kulutuksen välineenä.

Kasvatuksen tavoitteena tulisi olla

- vahvistaa ja rohkaista ihmisen tervettä tajuoa omasta arvostaan ihmisenä,
- auttaa ihmistä tajuamaan oman ihmisarvonsa edellyttämät oikeudet ja muiden ihmisten vastaavan ihmisarvon asettamat rajoitukset ja *pelisäännöt* ihmisten keskinäiselle kanssakäymiselle,
- vaalia ja vartuttaa kussakin ihmisessä ilmenevää *luovuutta* ja arvostaa, rohkaista ja jalostaa sen kaikkia erilaisia ilmenemismuotoja (ei siis pelkästään taiteellisia)
- rohkaista ihmisen itsenäistä ja kriittistä mielipiteenmuodostamista sekä varustaa hänet tiedoilla ja arvosteluperusteilla itsenäisten kannanottojen tekemiseksi (esim. oman elämäntapansa valinnassa).

Oman arvonsa terveesti tajuava ja sen pohjalta luovasti mielikuvitustaan ja ajattelukykyään käyttävä ihminen toimii subjektina elämänsä eri tilanteissa harkiten itse omat kannanottonsa ja mielipiteensä antamatta sen paremmin poliittisen kun kaupallisenkaan manipulointikoneiston liikaa vaikuttaa niihin.

Suhteessaan työhön ja työelämään kypsä subjekti-ihminen

- näkee työn eräänä keskeisenä elämänsisältönä ja itsensä toteuttamisen muotona ja vaatii, että yhteiskunnassa tuotantoprosessit on kehitettävä sellaisiksi, että ne antavat mahdollisuuden tällaiseen työhön (Vaativuus työn kunnioittamisesta sinänsä, kuten Vantalan muistiossa, ei ole kovin mielekästä ellei samalla aseta vaatimusta työn laadusta.)
- ei suostu tuotannon ja kulutuksen väli-neeksi, vaan ohjaa tuotantoa palvelemaan ihmisen oleellisia tarpeita ja kuluttaa vain omaehtoisen harkinnan pohjalta tarpeelliseksi katsomiaan hyödykkeitä,
- ei ole houkuteltavissa palkoilla eikä palkinnoilla tehtäviin ja suorituksiin, joita ei hyväksy eikä koe mielekkäiksi.

Demokraattisuuden ihanne kasvatuksessa

Humanististen kasvattajien ja kulloinkin valtaapitävien välillä voidaan nähdä aihe jatkuvaan ristiriitaan. Humanistinen kasvatus pyrkii kasvattamaan itsenäisiä, kriittisiä ja riippumattomasti harkitsevia kansalaisia, jotka eivät ole johdateltavissa sen paremmin poliittisilla iskulauseilla kuin yhteiskunnallisilla palkinnoilla tai rangaistuksillakaan vastoin itse valitsemiinsa arvoperusteisiin pohjautuvaa harkintaa. Vallanpitäjien — demokraattisesti valittujen yhtä hyvin kuin totalitääristenkin — intressinä taas voidaan väittää olevan kasvatuksen, joka tuottaisi tottelevaisia, uskollisia ja jopa passiivisia kansalaisia. Sel- laisten kansalaisten yhteiskunnassa on helppo pysyä vallassa!

Nykyisessä kasvatustaloudessa on korostettu demokraattisuuden ihannetta. Tällöin näyttää usein tarkoitettavan vain sitä, että kasvatuksen tavoitteista pitäisi sopia demokraattisesti yhteiskunnan piirissä. Demokraattisuuden ihannetta toteutettaessa on kuitenkin muistettava ottaa huomioon myös kasvatettavien demokraattiset oikeudet osallistua itseään koskevaan tavoitteen asetteluun. Kasvatustavoitteet tulee siis määritellä siten, että ne turvaavat kullekin sukupolvelle oikeuden harkita omasta puolestaan niistä arvoista ja asenteista, joita haluavat noudattaa ja joiden mukaan yhteiskuntaa kehittää.

Moniarvoisen yhteiskunnan *koulukasvatuk-* sen tavoitteet eivät voi eivätkä saa olla sidoksissa mihinkään puoluepoliittiseen ideologiaan. Toisin sanoen demokraattisuuden ihannetta tavoittelevan kasvatuksen tulee antaa kasvatettaville riittävästi tietoja ja taitoja sekä *tarvittavat kriteeriot*, joiden pohjalta itse kukin sukupolvi voi omaehtoisesti tehdä poliittiset valintansa ja harkita sen elämäntavan ja -muodon, jossa haluaa elää. Ainoa yleismaailmallisesti hyväksytty ja voimassa-oleva kriteeriojärjestelmä on Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus. Sen ovat kaikki erilaiset ideologiset suunnat hyväksyneet, joten sen tulisi voida muodostua myös sellaiseksi kasvatustavoitteiden määrittelyn perustaksi, josta eri puolueetkin voivat olla yhtä mieltä. □

Ben Furman

VIKTOR E. FRANKL JA LOGOTERAPIA

Logoterapiaa on kutsuttu ”kolmanneksi wieniläiseksi psykoterapiakoulukunnaksi” Freudin ja Adlerin suuntauksien jälkeen. Sen luoja on kansainvälistä kuuluisuutta saavuttanut syvästi oppinut ja paljon kokenut itävalanjuutalainen psykiatri, Viktor E. Frankl, jonka vaikuttavat kokemukset saksalaisten keskitysleireillä muodostivat täysin uudenlaisen psykologisen ja psykiatrisen ajattelun kulmakiveksi.

Keskitysleirien merkitys

Joutuessaan toisen maailmansodan aikana Auschwitzin keskitysleirille, keskelle mieletöntä ihmisarvon riistoa, oli Frankl jo erikoistunut psykiatria, neurologiaan ja neurokirurgiaan. Tämä lähtöasetelma yhdistyneenä hänen syvään henkisytyksensä ja sisäsyntyiseen optimisminsa loi perustan hänen kyvyllään oppia näkemään mielekkyyttä ihmisen kurjimmassakin kärsimyksessä, kyvyllä, josta oli muodostuva uudenlainen syvälinen tapa tulkita ja hahmottaa inhimilliseen olemassaoloon liittyviä peruskysymyksiä.

Kirjassaan ”Onko elämällä tarkoitus?” (Man’s Search For Meaning, Beacon Press 1963) Frankl kuvaa keskitysleirien kauhuja psykologisesti analysoiden ihmisten käyttäytymistä, myös omaansa. Hän käsittelee sellaisia keskeisiä teemoja kuin luopuminen koko edeltävästä elämästään, leirien huumoria, paradoksaalista uteliaisuutta, itsemurhaajatuksia, vaipumista apatiaan, vankien unia, suhtautumista kuolemaan ja ennen kaikkea elämään.

Hänen ehkä kaikkein keskeisin johtopäätös on, että täysin riippumatta ulkoisista tekijöistä on ihmisellä aina jäljellä ”viimeinen vapaus — vapaus valita oma asenteensa mihin tahansa annettuihin olosuhteisiin, vapaus valita oma tiensä”. Hän perustelee mm. sillä, että monet vangeista käyttäytyivät kuin ”siat” samaan aikaan kuin toiset ilmensivät aivan vastakkaisia ominaisuuksia. ”Me, jotka elimme keskitysleireillä, voimme muistaa ne ihmiset, jotka kävelivät parakilta toiselle lohduttaen ja tukien toisia, antaen pois viimeisen leipäpalansa. Heitä saattoi olla vain muu-

tama, mutta he tarjoavat riittävän todisteen siitä, että ihmiseltä voi ottaa pois kaiken paitsi edellä kuvattua ihmisen viimeistä vapautta».

Eräs Franklin keskeisistä tarkastelukohteista on inhimillinen kärsimys — teema, joka on totunnaisesti varattu uskonnolliselle tai filosofiselle tarkastetulle pikemminkin kuin psykologiselle — josta hän toteaa mm. seuraavaa: ”Jos elämällä ylipääntensä on tarkoitus, niin silloin on myös kärsimyksellä oltava tarkoitus. Kärsimys on väistämätön osa elämää, aivan kuten kohtalo ja kuolema. Ilman kärsimystä ja kuolemaa ei inhimillinen elämä voi olla täydellistä». Ja edelleen: ”Kaikkialla ihminen joutuu vastatusten kohtalon kanssa, jolloin tarjoutuu mahdollisuus saavuttaa jotakin oman kärsimyksen kautta”.

Frankl pohtii myös nautinnon olemusta keskitysleirien kauhujen valossa ja toteaa: ”Nautinto on ja sen tulee olla sivutuote ja se tuhoutuu sekä pilaantuu siinä määrin, missä siitä tehdään päämäärä.”

Logoterapian muotoutuminen

Viktor Franklin tutkielmat eivät kaikeksi onneksi savustuneet Auschwitzin krematoriorien piipuista taivaan tuuliin vaan pelastuivat hänen mukanaan Wieniin, missä hän alkoi ennen pitkää luennoida ja kirjoittaa uusista käsityksistään (hänen kootut teoksensa kattavat nykyään yli 40 osaa). Hän ryhtyi kutsumaan kehittämäänsä terapeutista järjestelmää logoterapiaksi (logos = tarkoitus, merkitys) painottaen ihmisen olemassaolon, eksistenssin tärkeintä kysymystä: mikä on olemassaolon tarkoitus? Vastaus on selkeä. Ihmisellä on perustavaa laatua oleva tarve — kuten nälkä ja jano — löytää olemassaolonsä tarkoitus, jota tarvetta Frankl kutsuu ”tarkoituksen tähdoksi”. Kuitenkin on tärkeätä ymmärtää, ettei hän tarjoa mitään patenttiratkaisua, vaan korostaa sitä, että logoterapeutin tehtävä on vain avustaa potilasta löytämään oma yksilöllinen vastaus tähän haastavaan kysymykseen. Jollekulle tämä tarkoitus saattaa löytyä luovasta kyvystä, toiselle luonnosta ja kolmannelle rakkaudestaan perhettään kohtaan tai vaikkapa Jumalasta.

Ratkaisu on ennen kaikkea persoonallinen ja lopuksi aina löydettävissä.

Kirjaansa "Onko elämällä tarkoitus?" on Frankl lukijoiden toistuvista pyynnöistä lisännyt tiivistelmän logoterapian perusteista. Hän esittelee mm. sellaiset käsitteet kuin "tarkoituksen tahto", "eksistentiaalinen turhauma", "noogeeninen neuroosi" sekä "eksistentiaalinen tyhjiö" ja täten tutustuttaa kiinnostuneen lukijansa logoterapian alkeisiin. On selvää, ettei mitään psykoterapiaa voi oppia ilman omakohtaista kokemusta, mutta toisaalta voi väittää, että Franklin luomien käsitteiden tunteminen on tietystä mielessä terapiaa sinänsä.

Logoterapia ja psykoanalyysi

On usein kysytty, mikä on keskeinen ero psykoanalyysin ja logoterapian välillä. Puoli-leikkillisesti voisi todeta, että kun psykoanalyysissä potilas makaa sohvalla ja joutuu kertomaan asioista, joista on joskus vastenmielisiä puhua, niin logoterapiassa saa istua suorassa, mutta joutuu joskus kuulemaan asioita, joita saattaa olla vastenmielisiä kuunnella.

Kun psykoanalyysissä etsitään neuroosien syytä ja ratkaisua menneisyydestä, niin logoterapia hyväksyy kyllä, että syyt saattavat olla menneisyydessä, mutta uskoo, että ratkaisu löytyy pikemminkin tulevaisuudesta. Ihmistä ohjaavat toisaalta vietit ja vaistot, mutta toisaalta arvot ja päämäärät. Psykoanalyysi on kiinnostunut edellisistä ja logoterapia jälkimmäisistä. Mikäli vietit, kuten aggressio ja libido "työntävät" ihmistä milloin mihinkin suuntaan, niin arvot ja päämäärät antavat elämälle tietyn suunnan ja mielekkyyden, joiden seikkojen toteutuminen voidaan nähdä logoterapian eräänä päämääränä.

Logoterapian merkitys

Suurin osa nykyisistä psykoterapiakoulukunnista edustaa modernin psykologian yleistä käsitystä, jonka mukaan ihmisen menneisyys tai ympäristöolosuhteet ratkaisevasti määräävät hänen olemustaan. Viktor E. Frankl on ehkä ensimmäinen länsimainen tutkija, joka on tarttunut kysymykseen ihmisen vastuusta hänen oman elämäntilanteensa laadun määrittäjänä. Hänen oivalluksensa on, että voimme valita asenteemme kulloiseenkin tilanteeseen ja voimme laskea jalkamme maahan ryhtyäksemme kävelemään itse valitsemaamme suuntaan. □

KIRJOJA

Hyvinvointivaltioiden talouskouristus

Alvin Toffler: Tulevaisuus on lähellä. Otava 1976.

Tunnettu futurologi ja muutoshokkikäsitteen luoja liikkuu uudessa teoksessaan talouselämän alueella. Hän tarkastelee nykyistä talouskriisiä havaitsemansa yhteiskunnallisen muutosihtyvyyden valossa ja tuo esiin runsaasti uusia ja mielenkiintoisia ulottuvuuksia. Tofflerin mukaan yliteollinen yhteiskunta on synnyttänyt uuden taloudellisen maailman, jonka kriisejä yritetään kuitenkin epätoivoisesti torjua teollisen ajan tehottoman torjuntakoneiston menetelmillä.

Hän ottaa vertailukohdiksi saksalaisen vuoden 1923 superinflaation ja 1929 alkaneen maailmanlamman ja osoittaa vakuuttavasti eroavaisuudet nykyiseen tilanteeseen. Monikansallisten yritysten lonkerot luiskahtelevat kyvyttömiä hallitusten käsistä, eurodollareita kiertelee 180 mrd:n arvosta maailman rahajärjestelmissä ja byrokration rattaat hieävät miljoonia ihmisiä, joiden ainoana tehtävänä on paperin siirtely paikasta toiseen.

Osoitettuaan ensin nykyisen taloustieteen kapealaisuuden hän ryöpyttää esiin tulevaisuuden kauhunäyt. Superinflaation ja ekonospasmin kourissa painiskelevat ihmiset ryöstävät ensin tavaratalot puhtaiksi, siirtävät sen jälkeen maaseudulle tai murskaavat asfalttipihat tomaattiviljelmiksi.

Toffler ei onneksi jätä lukijaansa nälkäisten työläislaumojen tallottavaksi vaan esittää lukuisia kriisien hillitsemiskeinoja. Ylikansalliset ja kansalliset keskittymät on hajoitettava omavaraisiksi pienyhteisöiksi. Työllisyys on suunnattava kulttuuriin ja palveluihin, jotka eivät kuluta raaka-aineita ja energiaa. Ennakoivaa demokratiaa on lisättävä kaikenasteisen suunnittelun täydellisellä uudistamisella.

Toffler esittää myös näkemyksensä Euroopan poliittisten olojen kehityksestä. Katolisessa Etelä-Euroopassa kommunismi etenee ja aiheuttaa levottomuuksia. Skandinaviassa hyvinvointisosalidemokratia romahtaa ja oikeistolainen uuspopulismi hyökkyy esiin. Vaaleanpunaisten jäsenkirjakiipiijöiden murheista ei ole juuri väliä, mutta vennamolaisuuden uutta nousua ei soisi tapahtuvan.

Vaikka Toffler huomioi melkoisessa määrin ympäristönsuojelun vaatimukset ja puhuu esim. ekologisesta tuotannosta, hän ei kykene riittävästi kytkeään ihmisen taloutta luonnon talouteen. Hän ei liioin anna toimintaohjeita siitä, miten lisääntyvän tietotulvan ja uuslukutaidottomuuden maailmassa eloonjäämisen strategia toteutetaan.

Ihmiskunta elää erästä historiansa mielenkiintoisinta vaihetta ja kriisit voivat myös laueta aivan uuteen ja myönteiseen suuntaan kunhan mielikuvitusta ja kekseliäisyyttä riittävästi käytetään. Tähän Tofflerin toteamukseen voi varsin hyvin yhtyä nautittuaan hänen hyvin käännetyn älyllisen mansikkaleivoksensa.

Martti Niemi

KESKUSTELUA

Työ — rangaistus vai tapa elää

Jos ihminen kokee työnsä epämielekkääksi ja tuntee vieraantuvansa yhteiskunnallisesta todellisuudesta, hänen tarvitsee vain todeta, että hänen työnsä takana on jokin tarve. Kun työ on jonkin tarpeen sanelema, tekijä kokee itsensäkin tarpeelliseksi.

Näin yksinkertaisesti ja helposti Kari Turunen ratkaisee ihmisen ja hänen työnsä välillä vallitsevan mielekkyyuskriisin.

”Työ on mielekästä, jos tekijällä on mahdollisuus nähdä työn takana oleva tarve.” (Kari Turunen, Katsaus 4/1976.)

On paljon sellaista työtä, jonka tarpeen selvästi näen, mutta jonka suorittaminen minun kannaltani olisi epämielekkästä. Toisaalta teen paljon sellaista, minkä tarpeen voimakkaasti koen, mutta jota yleensä ei luokitella työksi. Varsin usein koen mielekkäänä työn, jonka tarpeellisuutta en ole edes ajatellut. Jos tieto tarkoituksesta riittäisi tekemään työn kuin työn mielekkääksi, niin olisin kuin kuormajuhta, jota voidaan ohjailia minne halutaan. Tarpeesta voidaan tehdä ruoska, mutta ei siitä työn mielekkyyttä luoda.

On harhaa kuvitella, että esim. yrityksen sisäisellä informaatiolla, joka valaisee suoritettavan työn tarkoitusta ja tarpeellisuutta, poistettaisiin työtä tekevän kokemat mielekkyyuskriisit. Ihmisen vapautta on se, että mielekkyyttä on vaikea manipuloida.

Kun työtä tarkastellaan yhteiskunnan tai yhteiskuntaideologin silmin, työ muuttuu tavaraksi, käyttö- ja vaihtoarvoksi. Yhteiskuntavaltainen näkökulma irrottaa työn tekijästään. Näin muodostunut kuulua ei häivyttää sillä, että tekijä tietää työnsä tarpeellisuuden. Yhteiskuntahymisteinen tapa nähdä työ ei voi olla invalidisoimatta työn tekijää. Työn irrottaminen tekijästään on terroria, jonka avulla yhteiskunnan valtarakenteet, sekä poliittiset että taloudelliset, pyrkivät säilyttämään asemansa. Työn käsitettä ei voida tyydyttävästi selvittää ellei työtä tarkastella tekijänsä näkökulmasta.

Työnä voidaan pitää kaikkia niitä tekoja, joiden avulla yksilö realisoii itsensä olosuhteisiinsa ja turvaa olemassaolonsa. Se minkä yksilö kokee oman eksistenssinä ehdoksi asettaa hänen työtarpeensa määrän ja laadun. Yksilö voi kokea esim. perheensä osaksi eksistenssiehtojaan. Ihmisyksilöä ei voida pelkistää vain egoksi, vaan yksilö on nähtävä tajunnallisesti laajasisältöisenä olentona. Työn käsittäminen yksilön teoksi turvata eksistenssiehtonsa ei siten ole käännettävissä egoismiksi sanan huonossa merkityksessä. Yksilön tajunnallisuuden unohtaminen tekee helpoksi muuttaa työ pelkäksi suoritusarvoksi.

Kun työ määritellään yksilön teoksi turvata eksistenssiehtonsa, sellaisina kuin hän itse ne kokee, on helposti ymmärrettävissä että yksilö kokee työksi paljon sellaista tekemistään, joka ei johda käyttö- ja vaihtoarvoihin. Yhteiskunnan kannalta

voidaan harrastuksiksi lukea sellaista, mikä yksilön kannalta on hänen eksistenssiehtojensa turvaamista. Peruselinehtojen samankaltaisuus ei oikeuta päättämään, että yksilöiden elinehdot yleensäkin olisivat samanlaiset. Toiminta joka toiselle on eksistenssiehtojen kannalta mielekästä voi toiselle olla epämielekkästä. Jokainen joutuu turvaamaan olemassaolonsa omista lähtökohdistaan käsin, oman tajunnallisuutensa pohjalta.

Työ maailman todellistumisena kieltää mahdollisuuden irrottaa työ suorittajastaan. Jos työ kuvataan suoritusyksikköinä, ei ole enää mitään mieltä puhua työn mielekkyydestä tai epämielekkyydestä. Työn mielekkyyden voi aidosti nähdä vain työn tekijä. Suoritusyksikön kannalta yksilö on yleensä aina korvattavissa toisella yksilöllä. Tämän asettelman kannalta ei ole mitään syytä ihmitellä yksilöiden mielekkyyuskriisejä.

Olosuhteista ja toisaalta yksilöstä itsestään johtuu miten vaativaa hänen työnsä on ja kuinka paljon sitä on. Työ yksilön ja hänen olosuhteittensa välisenä toimintasuhteena kytkee työn käsitteeseen elimellisesti mukaan kaikki yksilön tärkeiksi kokemat inhimilliset arvot. Nykyisiä työn mielekkyyuskriisejä ei korjata puhumalla kaunistelevasti inhimillisistä arvoista. Mielekkyyden on oltava työn sisin, ei sen koriste.

Työn mielekkyydestä voidaan puhua vain silloin kun työ on yksilön toimintaa eksistenssiehtojensa turvaamiseksi, miten laajana tai suppeana, hienosyisenä tai karkeana, hän nämä ehdot kokeekin. Kokemus epämielekkyydestä syntyy kun yksilö tekee joko omasta syystään tai ympäristönsä painostamana tekoja, joita hän ei koe eksistenssiehtojensa turvaamiseksi. Kun yksilö tajuaa työnsä mielekkääksi, niin hän kokee olevansa vapaa. Voidaan sanoa että *vapaus on mielekkyyttä*. Vapauden ja epävapauden kokemisen avulla yksilö voi kontrolloida työnsä mielekkyyttä. Ja vapaus jota ei nähdä yksilön silmin ei ole mitään vapautta.

Yksilön toiminta eksistenssiehtojensa turvaamiseksi on miltei poikkeuksetta riippuvaista toisten yksilöiden toiminnasta. Tällaista keskinäistä riippuvuutta ja riippuvuusketjuja voidaan sanoa yhteiskunnaksi, sanan turtumattomassa merkityksessä. Yhteiskunnallisten ja taloudellisten valtarakenteiden olemassaolo perustuu olennaisella tavalla näiden yksilöiden keskinäisten toiminnallisten suhteiden rikkomiseen. Sen sijaan, että yksilöiden keskinäiset suhteet olisivat primaarisia halutaan valtarakenteiden kannalta, että suhde valtarakenteisiin on primaarinen. Taloudellisen vallan kannalta on elintärkeää, että työ voidaan neutralisoida nimettömiksi suoritusyksiköiksi. Jos hyväksytään että mielekkyys on työn tekijän ja työn välinen suhde, niin mikään ihanneyhteiskunta ei voi korvata yksilölle sitä riistoa, joka tapahtuu kun hänen työnsä muutetaan suoritusyksiköiksi.

Johtuen yksilöiden ainutkertaisesta erilaisuudesta voidaan työn mielekkyydestä huolehtia vain yksilöiden itsensä kannalta, ja heidän omina toimenpiteinään. Yksilöiden keskinäisten suhteiden primarisointi ja valtarakenteiden mitätöiminen lienee ainoa tapa luoda työstä tapa elää, sen sijaan että se on keino pysyä elossa.

Markku Graae

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

MARRAS-JOULUKUUN OHJELMISTOA

- Ti 23. 11. Avaruustutkimuksen nykyvaiheet:
klo 19 DI Pertti Jotuni
(*Tiedon rajat*)
- Su 28. 11. Kaustislaisen kansanmusiikin
klo 14 konsertti.
Mestaripelimannit Johannes Järvelä
ja Arvo Myllykangas.
Juontaja: muusikko Mauno Järvelä
(Huom. paikka: Töölön kirjasto)
- Ma 29. 11. Luovuuden ehdot
klo 19 Luovuus ja teollisuus. Luovuuden
hyödyntämisestä luovaan yhteistoimin-
taan:
Prof. Esko Tunkelo, ins.kommodori
Esko Huhta-Koivisto
- Ti 30. 11. Luovia suomalaisia:
klo 19 Alvar Aalto — inhimillisten kokonai-
suuksien arkkitehti.
Arkkit. Ilona Lehtinen
- Su 5. 12. Mekaanisten soittimien kehitys ja
klo 12 osuus musiikkikulttuurissa. Soitin-
konservaattori Carlo Bergman esitte-
lee mm. soittorasioiden, posetiivien ja
gramofonien hilpeää musiikkia.
(Huom. aika ja paikka: Töölön kir-
jasto)
- Ti 7. 12. Maasäteily, tiede ja sairaudet
klo 19 Maanviljelysneuvos Mauno Pohjonen:
Maasäteily ja terveys; maanviljelijä
Aarne Neittaanmäki: Kokemuksia ve-
sisuonien ja maasäteilyn havaitsemi-
sesta ja eristämisestä sekä fil.maist.
Simo Rannikko (Säteilyturvallisuus-
laitos): Maasäteily ja tiede
(*Tiedon rajat*)
- Ma 13. 12. Syntymä
klo 19 Toim. Rolf Grönbom: Syntymä egypti-
läisessä kulttuurissa; fil.maist. Leena
Koivu: Syntymä Suomen kansanpe-
rinteessä sekä lausuntatait. Marja
Mannaberg: runoja syntymästä (Van-
ha Kanteletar)

Tilaisuudet, joiden paikkaa ei ole erikseen mai-
nittu, pidetään Steiner-koulun musiikkisalissa, Leh-
tikuusentie 6, Hki 27.

Keskustelun pohjaksi, toiminnan tueksi.

Yrjö
Ahmavaara
**YHTEIS-
KUNTA-
KYBERNE-
TIikka**

Ahmavaaran tutkimus-
työn keskeiset tulokset.
256 s. Ov. sid. 54,—.

Pertti Seiskari IHMISEN EKOLOGIA

Seiskari hahmottelee nykyi-
sen tilanteen ja siihen johta-
neet syyt sekä esittää, mi-
hin suuntaan yhteisöjen
kehitystä olisi ohjattava.
198 s. Ov. nid. 36,—.

Harold H. Bloomfield / Michael Peter Cain /
Dennis T. Jaffe

TM RENTOUDU!

eli miten vapaudutaan stressistä rentouttavan mietiskelyn avulla

Psykiatrin, taiteilijan ja yhteiskuntatieteilijän sana
TM:n olemuksesta sekä sen vaikutuksesta suoritet-
tujen kliinisten tutkimusten valossa. 280 s.
Ov. sid. 39,—.

WEILIN+GÖÖS

Katsaus 5 • 76

Sisältö:

MARTTI LINDQVIST	3	Omaehtoinen ihminen
MARKKU NURMI	6	Virheellisestä investointipolitiikasta talouden tasapainoon
SEPPÖ LINDBLOM	9	Lähivuosien investointipolitiikan ongelmanasettelua
	12	Jyväskylän Avoin Kulttuurikeskus: syksy 1976
		Kasvatus-symposium:
VEIKKO PÖYHÖNEN	13	Kasvatuksen tavoitteet ja ihmiskuva
ERKKI AHO	15	Tavoitteet määriteltävä yhteiskunnan tarpeet huomioiden
REIJO WILENIUS	16	Keskustelu opettajien tasolle
YRJÖ ENGSTRÖM	17	Yksimieliset tavoitteet virheellinen lähtökohta
		Lastentarhanopettajaliiton kommentti
HILKKA PIETILÄ	18	Puheenvuoro kasvatustavoitteita koskevaan keskusteluun
BEN FURMAN	20	Viktor E. Frankl ja logoterapia
MARTTI NIEMI	21	Hyvinvointivaltioiden talouskouristus
MARKKU GRAAE	22	Työ — rangaistus vai tapa elää
	23	Kriittisen Korkeakoulun marras-joulukuun ohjelmistoa